

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
414-16/23
Београд

дел. бр. 18645 датум: 25. јул 2023. г.

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA
I VALJEVO

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ДОМСКОГ ТИПА

Извештај о посети
Заводу за васпитање омладине Ниш

Београд, јул 2023. године

САДРЖАЈ:

1. УВОД	3
1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ	3
1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ	4
1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ	4
1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ	4
1.2.3. САРАДЊА СА НПМ	5
1.3. ПОДАЦИ О ЗАВОДУ	6
1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ	6
1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ (стање на дан посете)	6
1.3.3. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА	7
2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ	8
2.1. МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ЖИВОТНИ УСЛОВИ	8
2.1.1. СМЕШТАЈ	8
2.1.2. ИСХРАНА	15
2.2. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА	17
2.2.1. ПРАВНА ЗАШТИТА	17
2.2.2. БЕЗБЕДНОСТ	27
2.2.3. КОНТРОЛА	32
2.3. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ШТИЋЕНИКА	32
2.3.1. ВАСПИТНИ РАД	32
2.3.2. ОБРАЗОВАЊЕ	40
2.3.3. СТРУЧНО ОСПОСОБЉАВАЊЕ И РАДНО АНГАЖОВАЊЕ	41
2.3.4. СЛОБОДНО ВРЕМЕ	43
2.3.5. ИНФОРМИСАЊЕ	50
2.3.6. КОНТАКТ СА СПОЉНИМ СВЕТОМ	50
2.3.7. ВЕРСКА ПРАВА	52
2.3.8. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА	52
2.4. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА	53
2.4.1. ОРГАНИЗАЦИЈА И ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ	53
2.4.2. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ	55
2.4.3. ЗДРАВСТВЕНИ НАДЗОР	59
2.5. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ	61

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и КликАктив – Центар за развој социјалних политика.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ "Службени гласник РС", бр. 82/22.

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

УСТАНОВА	Завод за васпитање омладине Ниш
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	6. и 7. април 2023. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана, у сарадњи са удружењима Центар за интеграцију младих и Одбор за људска права Ваљево
ВРСТА ПОСЕТЕ	Редовна, по Плану посета за 2023. годину
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Посета је најављена
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: Марко Анојчић, <i>Заштитник грађана/Одељење НПМ</i> Чланови тима: Марко Тошић, <i>Центар за интеграцију младих</i> Лазар Милошевић, <i>Центар за интеграцију младих</i> Александра Спасојевић, <i>Одбор за људска права Ваљево</i>

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ

НПМ посете установама обавља у складу са усвојеном методологијом, по којој посета садржи пет фаза.

Фаза I: Разговор са руководством

Посета тима НПМ започета је разговором са директорком Завода. Вођа тима указао је на мандат НПМ, опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете. Директорка је представила Завод у општим цртама и стање у установи на дан посете.

Фаза II: Обилазак установе

НПМ је обишао смештајне капацитете у Заводу: просторије за смештај штићеника, просторе за спортске активности, просторије за заједничке активности, трпезарију и друге. Током обиласка спаваоница и других просторија које користе штићеници обављени су разговори са затеченим штићеницима, без присуства службеника.

Фаза III: Утврђивање стања у појединим областима

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са руководством и службеницима Завода о стању у релевантним областима као што су безбедност и инциденти, права штићеника и

њихов третман, здравствена заштита и друго. Службеници су чланове тима НПМ информисали о стању у Заводу и проблемима са којима се суочавају у раду. Током разговора извршен је увид у и фотокопирање документације релевантне за утврђивање стања и поштовања права штићеника.

Фаза IV: Интервјуи са штићеницима

Тим НПМ је обавио разговоре са свим штићеницима који су се у време посете налазили у Заводу, без присуства службеника Завода.

Фаза V: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са директорком Завода. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права штићеника, уоченој атмосфери, односу запослених према тиму НПМ, о примедбама које су истакли штићеници, као и о другим најважнијим чињеницама које су утврђене.

1.2.3. САРАДЊА СА НПМ

Управа Завода и сва затечена службена лица остварила су пуну сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да несметано обави посету у складу са својим мандатом.

Запослени су показали кооперативност, дали одговоре на сва постављена питања, тиму НПМ су омогућили приступ свим просторијама и инсталацијама, фотографисање свих делова Завода без ограничења, као и преглед, увид у и фотокопирање целокупне тражене документације. Омогућен је и несметан и ненадзиран разговор са свим штићеницима.

1.3. ПОДАЦИ О ЗАВОДУ

1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

НАЗИВ	Завод за васпитање омладине Ниш
ВРСТА	деца и млади који су у сукобу са родитељима, старатељима и заједницом страни држављани, односно лица без држављанства и/или без пратње
АДРЕСА	ул. Божидарчева бр. 37, 18000 Ниш
КОНТАКТ	телефон: 018/243618; 018/243619 факс: 019/243618 електронска пошта: zavodnis@gmail.com ; info@zzvo-nis.rs
УПРАВНИЦА	Јелена Аксић, в.д. директорка
КАПАЦИТЕТ	36 штићеника
ПРЕДВИЂЕНО ЗАПОСЛЕНИХ	Укупно 26, и то: - 1 у управи - 4 у служби за опште послове - 12 у васпитној служби - 9 у техничкој служби

1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ (стање на дан посете)

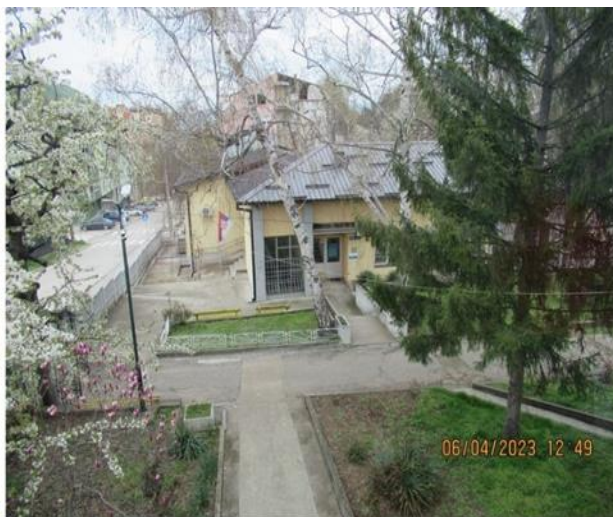
СТРУКТУРА ШТИЋЕНИКА	Укупно 10 <u>дечака</u> , од тога 2 у бекству и 1 на извршењу мере притвора, и то:	
	- 4 на <u>домском смештају</u> , од тога: 2 стандардни смештај (1 у бекству) 2 повремени смештај – страни држављани - 6 на извршењу <u>васпитне мере</u> (1 у бекству, 1 на извршењу мере притвора)	1 14 – 16 година 7 16 – 18 година 2 18 – 21 година
СТРУКТУРА ЗАПОСЛЕНИХ	Укупно 22, и то: - 1 у управи - 3 у служби за опште послове	

	- 9 у васпитној служби, од тога: 2 дефектолога, 4 психолога, 1 социјални радник и 2 васпитача стручних сарадника - 9 у техничкој служби, од тога: 2 куvara и 3 спремача
--	--

1.3.3. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА

Завод се налази у насељеном месту града Ниша, простире се на 1600 m² и састоји се од више објеката: један је управна/ административна зграда, одмах уз њу је објекат у којој су кухиња и трпезарија, а наспрам њих су два објекта за смештај штићеника. Такође, у склопу Завода се налази и објекат напуштене школе која је ван функције. Управна зграда је реновирана 2021. године.

Између објеката се налази уређен простор са зеленилом, а поред административне зграде је већи терен за спорт.

ЗВО Ниш: административна зграда, кухиња и трпезарија (горе), објекти за смештај (доле)

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ЖИВОТНИ УСЛОВИ

2.1.1. СМЕШТАЈ

Два објекта за смештај су укупне површине 1200 m² (2 x 600 m²) и у тренутку посете се користио један, услед смањеног броја штићеника и мера штедње. Објекти за смештај имају приземље и два спрата и идентична су – са истим распоредом и величином соба. У приземљу павиљона који се користио у време посете су смештени страни држављани, ту се налазе и службене канцеларије, док су остали штићеници смештени на спрату. Штићеницима је кретање кроз објекат једноставно и омогућен им је приступ свим просторијама важним за њихову дневну рутину.

Свака васпитна група има свој спрат тј. своју стамбену јединицу коју чине по четири собе за спавање, дневни боравак, чајна кухиња, купатило и канцеларија за васпитаче. Поред тога, постоји и посебан део у који се иначе смештају страни држављани, у објекту који се тренутно не користи.

2.1.1.1. Собе

Спаваће собе се не закључавају осим у ситуацијама када су штићеници на одсуству. Тада се закључавају са спољне стране, а кључ имају само стручни радници. У свим другим ситуацијама собе су откључане.

Просечна величина једне спаваће собе је 15 m² и углавном се ради о једно креветним собама, док има и неколико двокреветних. Свака спаваћа соба има своју терасу.

собе

Собе су опремљене креветима, наткаснама (сваки штићеник има своју) и ормаром, који се не закључавају. Сваки штићеник има свој кревет и своју постељину, а како је доста слободног места углавном имају и своје собе.

1.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш штићеници немају могућност да закључавају ормариће за личне ствари.

РАЗЛОЗИ

Поседовање личних ствари је основни елемент права на приватност и од суштинског значаја за психичко благостање малолетника. Право сваког малолетника да поседује личне ствари и да има адекватан складишни простор за њих треба у потпуности препознати и поштовати.⁴

Смештај за малолетнике, а посебно све спаваонице, морају да поштују људско достојанство и, колико је то могуће, приватност, и да испуњавају захтеве здравља и хигијене, водећи рачуна о климатским условима, а посебно о површини, кубикажи ваздуха, осветљењу, грејању и вентилацији. Посебни минимални захтеви у вези са овим питањима биће постављени у националном закону.⁵

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљење и адекватну вентилацију.⁶

ЦПТ примећује кораке које су предузеле националне власти да би се позабавиле главним недостацима у материјалним условима у Установи.⁷ Међутим, у овом контексту се упућује на препоруку и коментаре из става 90. Даље, Комитет жели да добије потврду да су спаваонице у Установи сада опремљене, поред кревета, и столовима и столицама сразмерно броју малолетника у притвору, да се сваком малолетнику обезбеди лични простор који се закључава и да сви санитарни чворови сада функционишу како треба.⁸

Корисник има право на поштовање приватности приликом пружања услуга социјалне заштите.⁹

Корисник смештаја има право на приватност приликом пружања услуге смештаја, у складу са најбољим интересом детета, односно вољом пунолетне особе.¹⁰

Активности помоћи и подршке усмерене су ка задовољавању основних потреба и осигурању безбедног и пријатног окружења корисника, и у складу са проценом потреба корисника, обухватају обезбеђивање довољно простора и опреме који кориснику омогућавају приватност.¹¹

⁴ Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине бр. 45/113 од 14. децембра 1990. год. (Правила из Хаване), прав. 35.

⁵ Препорука ЦМ/Рец (2008) 11 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о европским правилима за малолетне преступнике који подлежу санкцијама или мерама (Европска правила за малолетне преступнике), прав. 63.1.

⁶ Стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ): Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, ЦПТ/Инф (2015) 1, пар. 104.

⁷ Васпитно-поправна установа Тетово.

⁸ Бивша Југословенска Република Македонија: Посета ЦПТ 2014. год, ЦПТ/Инф (2016) 8, пар. 97.

⁹ Закон о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/11), чл. 38. ст. 1.

¹⁰ Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 126/21), чл. 27. ст. 1.

¹¹ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/13, 89/18 и 73/19), чл. 30. т. 14.

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће штићеницима омогућити да закључавају ормариће за личне ствари.

Постељина се мења у просеку једном у десет дана, а по потреби и на захтев и чешће. Постељина је чиста, али дотрајала и потребно је заменити је. Душеци су у најлошијем стању, иако Завод има довољно нових душека у резерви, који су ускладиштени у једној соби која се не користи. Хигијена у собама је задовољавајућа, али приметно је да је и намештај дотрајао и да је неопходна замена.

2.**УТВРЂЕНО**

У ЗВО Ниш поједини делови намештаја и постељине су дотрајали и оштећени.

РАЗЛОЗИ

Смештај се обично састоји од малих групних или појединачних спаваоница, имајући у виду локалне стандарде. Током спавања треба обавити редован, ненаметљив надзор над свим спаваћим просторима, укључујући појединачне собе и групне спаваонице, како би се обезбедила заштита сваког малолетника. Сваком малолетнику би требало складу са локалним или националним стандардима, обезбедити одвојену и довољну постељину, која би требало да буде чиста када им се даје, одржава у добром стању и мења довољно често да би се обезбедила чистоћа.¹²

Сваком малолетнику ће се обезбедити посебан кревет и посебна и одговарајућа постељина, која ће се одржавати у исправном стању и мењати довољно често да би се обезбедила њена чистоћа.¹³

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљење и адекватну вентилацију.¹⁴

*Малолетници су смештени у собама за једну до три особе, површине 12 до 16 m². Собе су добро осветљене, проветрене и загрејане, и свака соба има терасу. Собе и ходнике је потребно преуредити а **намештај (кревети, радни столови, столице, полице, ормарићи за закључавање, полице, итд.) је био прилично стар**, али малолетници су своје собе уредили у покушају да створе топлију атмосферу. Делегација је била сведок да је реновирање у току (замена старе дрвенарије и врата).*

ЦПТ позива органе Србије да наставе са програмом реновирања у Васпитном заводу за малолетнике Ниш.¹⁵

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће заменити и поправити дотрајале и оштећене делове намештаја и постељине и у будућем раду ће обезбедити њихову редовну замену и поправку.

¹² Правила из Хаване, прав. 33.

¹³ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 67.

¹⁴ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 104.

¹⁵ Србија: Посета ЦПТ 2011. год, ЦПТ/Инф (2012) 17, пар. 146.

Столарија у собама је у добром стању, све је замењено током реновирања спроведеног уз помоћ Делегације Европске Уније у Србији. Свака соба има извор природног светла и цео објект је јако добро осветљен. Собе имају велике прозоре које је могуће отворити, те је доток свежег ваздуха у сваком моменту могућ.

Вештачко осветљење је одговарајуће јачине. Међутим, ни у једној соби нема лустера већ се налазе само сијалице, што потенцијално представља ризик од избијања пожара. Као разлог за ово запослени наводе плафон који је од трске и који није довољно јак да издржи тежину лустера или плафоњерке. Поред тога, под у собама је обложен паркетом који је у јако лошем стању. **НПМ указује на наведене околности како би се оне имале у виду приликом планирања будућих улагања у материјалне услове у Заводу и као приоритет отклонили ови недостаци.**

Собе нису опремљене алармним системом као ни системом за позивање помоћи. Уграђен је систем за детекцију дима, али није познато да ли он ради.

НПМ би желео да од ЗВО Ниш добије информације о томе да ли је систем за детекцију дима исправан.

Део намењен страним држављанима се налази у приземљу објекта и подељен је на део намењен за дечаке и део намењен за девојчице. Мушки део чине две спаваће собе величина 10 m² (у којој се налази 4 кревета) и 18 m² (у којој се налази 8 кревета), као и купатило и дневни боравак са кухињом величине 17 m². У оквиру женског дела налази се једна спаваћа соба величине 31 m² са 9 кревета. На располагању им је чајна кухиња величине 14 m² и библиотека од 29 m². У склопу ове две просторије налазе се и купатила. Нису уочене веће разлике у погледу опремљености и хигијене простора у односу на део намењен другим штићеницима. Ни ове собе се не закључавају, имају природни извор светла и могућност да се проветре. Као и у осталом делу зграде приметан је проблем са вештачким осветљењем јер ни овде нема плафоњерки.

Завод има своје централно грејање тј. котао на пелет и све просторије су добро загрејане. Котао се налази у одвојеном делу управне зграде, у којем штићеницима није дозвољен приступ, ни уз надзор запослених. Кључ котларнице и обавезу загревања објекта има домар који има више од једне улоге - обавља и превоз штићеника и разне поправке унутар Завода.

Жеље штићеника се узимају у обзир, те им се дозвољава украшавање собе, доношење личних ствари или мењање завеса и постељине.

собе

2.1.1.2 Просторије за дневни боравак

Завод располаже са 4 дневна боравка, по два у сваком објекту за смештај, односно по један на сваком спрату. Ове просторије су највеће које штићеници могу да користе и величине су око 30 m². Дневни боравци су доступни свим штићеницима у време када они желе, укључујући и ноћу. Просечно је за троје штићеника намењен један дневни боравак, али често се сви окупљају у истом боравку где време проводе гледајући телевизију или слушајући музику. Примећено је да штићеници пуше цигарете у овим просторијама, што су и они сами потврдили и што је познато и запосленима. То није дозвољено и штићеници то знају, међутим нема санкција за непоштовање овог правила.

Боравци су слично опремљени и не постоји велика разлика у опреми коју сваки од њих поседује. Од намештаја постоји велика угаона гарнитура, мали сточић, полица за књиге, ормар, завеса и телевизор. И ове просторије су добро загрејане, имају доток свежег ваздуха као и извор природног светла. Није примећена влага као ни присуство инсеката. И поред добре хигијене и солидних услова **приметна је дотрајалост одређених делова намештаја те је такође неопходна и њихова замена.**¹⁶

¹⁶ Видети препоруку бр. 2.

просторије за дневни боравак

2.1.1.3. Одржавање хигијене

Купатила се не налазе у спаваћим собама већ постоје заједничка купатила са сваку групу и налазе се на истом спрату, одмах до соба. У сваком купатилу се налазе по две туш кабине које су зидом одвојене, те је омогућена приватност. Постојећи број кабина је довољан за број штићеника. Како Завод не ради са штићеницима са телесним инвалидитетом, купатила нису приступачна за особе које користе колица.

Купатила су реновирана, па је материјално стање веома добро, а хигијена је на задовољавајућем нивоу.

купатила

Сви штићеници поседују средства за одржавање личне хигијене као и чисте пешкире. Завод нема одређено правило колико често се обавља лична хигијена и остављено је штићеницима да сами одлучују колико и када ће то радити. Имају обавезу да свакодневно одржавају хигијену стопала и зуба. Гардеробу мењају обавезно после сваког купања, а могу и чешће уколико за тим постоји потреба. Штићеници након ношења ствари односе у вешерај где запослени обавља прање, сушење и слагање гардеробе.

Штићеницима недостаје нова гардероба и већина ствари је дотрајала. Надлежни центри за социјални рад повремено шаљу новчана средства штићеницима који онда са васпитачима купују ствари које су им неопходне. Ипак, центри не шаљу знатан износ те штићеници углавном користе половну гардеробу коју добијају од заједнице. Поред тога, Завод не располаже са довољно зимских чизми и јакни.

Како је већина гардеробе коју корисници имају дотрајала, а надлежни центри за социјални рад не обезбеђују ни близу довољног новца корисницима за куповину нове гардеробе, НПМ указује Заводу да се и кроз донације може обезбедити потребна гардероба, те у том смислу упућује на посебну Инструкцију Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања о начину поступања установа социјалне заштите, извештавања и евидентирања у вези са пријемом донација.¹⁷

НПМ би желео да добије коментаре ЗВО Ниш на горе наведено.

Одржавање хигијене соба је проблем код дела штићеника. У овим ситуацијама се у план третмана додаје циљ везан за ову област, те се на тај начин мотивишу.

2.1.1.4. Простор за боравак на свежем ваздуху

летњиковац

Завод штићеницима нуди велики простор за боравак на свежем ваздуху. Тај простор има неколико својих целина које су посебно опремљене.

Имају бетонски терен за спорт. Сам бетон и кошеви нису у најбољем стању. Поред ових терена могу да користе и летњиковац, као и теретану на отвореном који се налазе у склопу Завода. Уз ове целине налази се и травната површина украшена разним цвећем. Штићеници овај садржај могу да користе када год желе, али у односу на друге активности као што је школа, исхрана, купање и томе слично.

¹⁷ Бр. 401-00-1201/2017-09 од 12. септембра 2017. год.

2.1.2. ИСХРАНА

Објекат има одвојену кухињу која се надовезује на централну трпезарију. Између ове две целине се налази пулт/шалтер за послуживање хране преко кога кувари служе оброке. Трпезарија и мокри чвор који се налази у њој су недавно реновирани, а трпезарија је опремљена новим столовима и столицама. Хигијена је на високом нивоу, како саме кухиње тако и трпезарије. Није примећена влага у трпезарији, која је јако добро осветљена природним светлом, а такође је и добро проветрена те нема непријатних мириса.

кухиња и трпезарија

Највећи проблем кухиње је у чињеници да Завод има само два куvara, и то једног главног и једног помоћног, којим покривају све смене тј. оброке. Како су штићеници на смештају седам дана недељно, без обзира на празнике и одморе куvara, велики проблем им представља број ангажованих лица. Приступ кухињи је омогућен само куvariци и помоћном кувару, због санитарних дозвола, па данима када су ван Завода сервирају се суви оброци које куvari припреме претходног дана. Такође, проблем представља и коришћење годишњег одмора, јер у тим ситуацијама једна особа покрива целу радну недељу.

Кухиња је опремљена професионалним апаратима/машинама који су старији, али је хигијена на високом нивоу. Поседују одвојене просторије за чување замрзнуте робе, као и за чување других намирница, као и један централни део где се налазе шпорети и други неопходни апарати за припрему оброка. **Највећи материјални проблем у вези са кухињом је чињеница да, и поред добре хигијене, она није реновирана дуги низ година и да за тим постоји јасна потреба, а посебно мокри чвор за запослене који је у јако лошем стању.**

У трпезарији су јеловници истакнути на видљивом месту, а мењају се сваке недеље у складу са плановима припреме оброка. Куvari консултују и штићенике око начина припреме намирница планираних за ту недељу.

Главна куварица свакодневно проверава квалитет хране и води евиденцију о томе. Локални институт за јавно здравље једном месечно надзире хигијену и исправност намирница.

Штићеници имају 3 оброка и 2 ужине дневно. У погледу разноврсности намирница, Завод оброке спрема по унапред направљеном плану који се реализује кроз набавке намирница потребних за спремање оброка. На недељном нивоу свеже воће је у понуди 4 - 5 пута, свеже поврће и месо свакодневно, млеко 3 - 4 пута, млечни производи такође 3 - 4 пута.

У Заводу тренутно не постоји прилагођена исхрана, али се о томе води рачуна када за тим постоји потреба, која је углавном из верских или здравствених разлога.

Уз оброк штићеници добијају воду за пиће, а у склопу трпезарије се налази мокри чвор где је доступна чесма. У централној кухињи штићеници не могу сами да припремају оброке. Међутим, на располагању су им чајне кухиње које се налазе на сваком спрату оба павиљона. У склопу тих кухиња припремају чај и кафу, а имају и могућност чувања намирница у фрижидерима.

Завод нема своју кантину, па штићеници додатне намирнице купују у продавницама ван установе.

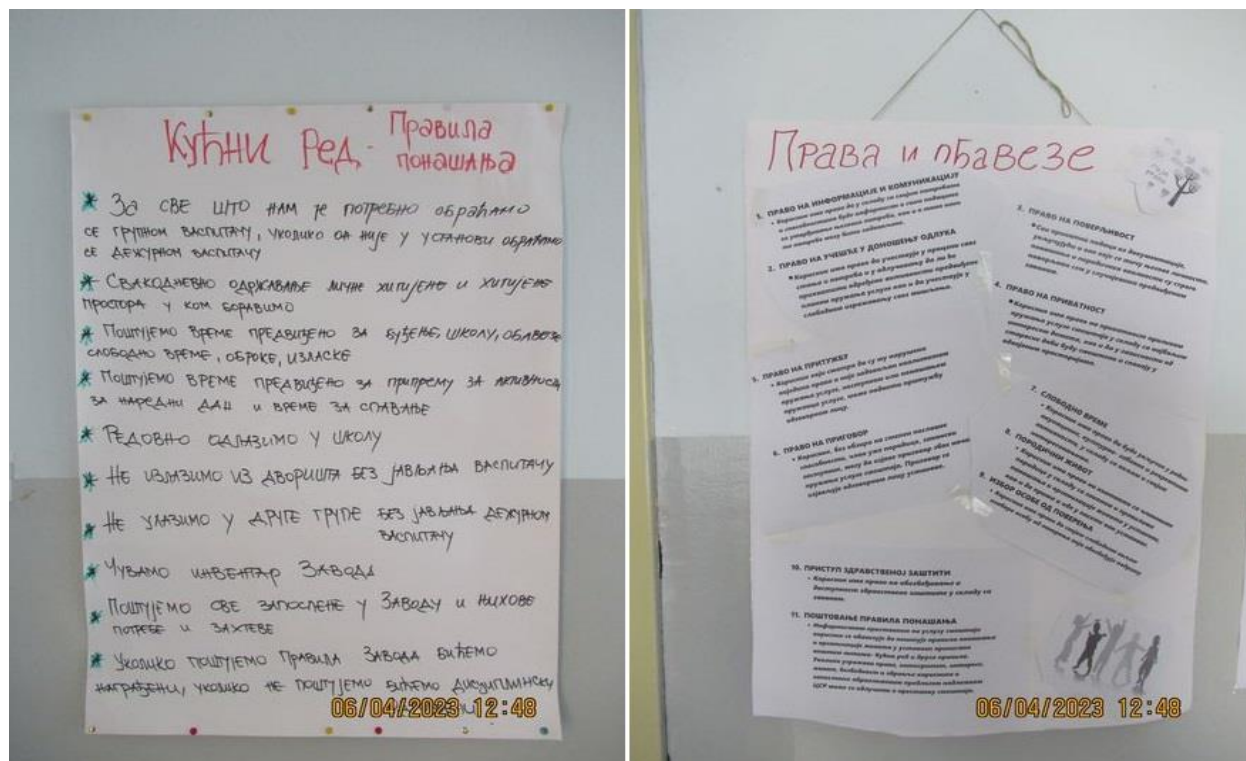
Штићеници наводе да имају добру исхрану. Са куварима имају добру сарадњу и потврђују да их укључују у креирање недељних јеловника.

2.2. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА

2.2.1. ПРАВНА ЗАШТИТА

2.2.1.1. Информисање о правима и обавезама

Завод има кућни ред¹⁸ којим су прописани режим боравка и правила понашања штићеника. У дневним боравцима су видно истакнуте најзначајније информације о кућном реду и правима и обавезама штићеника. Правила кућног реда су уочена и у канцеларијама васпитача.

информације о кућном реду и правима и обавезама штићеника

Приликом пријема у Завод штићеници се на њима разумљив начин обавештавају о правилима понашања и основним информацијама неопходним за боравак у Заводу. Ово се обавља усмено и од штићеника се тражи повратна информација о разумевању информација које су им пружене. Такође, штићеници се током боравка у Заводу константно подсећају на правила боравка, њихова права и обавезе.

О услугама и режиму боравка у Заводу родитељи или старатељи се упознају током иницијалног разговора приликом пријема. Такође, они потребне информације добијају и од упутних центара за социјални рад и преко телефонских разговора са васпитачима.

Штићеници са којима је тим НПМ обавио разговоре су навели да су упознати са кућним редом и дневним режимом.

¹⁸ Кућни ред Завода за васпитање омладине у Нишу бр. 02-1265 од 30. децембра 2015. год.

НПМ сматра да би се информисање штићеника могло унапредити уколико би Завод израдио свеобухватни писмени информатор који би био уручен сваком штићенику по пријему, у ком би били наведени контакт и друге основне информације о Заводу, информације о васпитном раду, здравственој заштити, о расположивим активностима током слободног времена (библиотека, рачунари, спортске и културне активности, излети и друго), начину пријема посета, пакета и обављања телефонских разговора, начину подношења притужби, као и сва друга питања која су неопходна како би могли да се прилагоде боравку у Заводу.

3.

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће приликом пријема штићеницима уручивати и омогућити да задрже код себе писмени информатор, састављен на језику и на начин који могу да разумеју, у којем ће бити наведене све битне информације о боравку у Заводу, рачунајући и њихова права и обавезе и начин на који могу заштити своја права и добити правну помоћ.

Овај информатор ће се, у складу са околностима, уручивати и законском заступнику, изабраној особи од поверења и члановима уже породице штићеника.

РАЗЛОЗИ

Приликом пријема, сви малолетници добиће копију правила која уређују притворску установу и у писменом облику опис њихових права и обавеза на језику који разумеју, заједно са контактима органа надлежних за пријем жалби, као и контактима јавних или приватних агенција и организација које пружају правну помоћ. За малолетнике који су неписмени или не разумеју језик у писменог обавештења, информације треба пренети на начин који омогућава потпуно разумевање.¹⁹

Приликом пријема, правила установе и права и обавезе малолетника објашњавају се на језику и на начин који малолетник разуме.²⁰

Да би се обезбедило поштовање ових основних принципа и основних права детета, следећа посебна права деце која живе установама би требало признати:

...

право да буду информисани о дечијим правима и правилима установе на начин прилагођен деци; ...²¹

Након пријема, сви малолетници треба да добију примерак правила којима се регулише свакодневни живот у установи и писмени опис њихових права и обавеза на језику и на начин који могу да разумеју. Малолетницима такође треба пружити информације о томе како да уложе жалбу, укључујући податке за контакт са органима надлежним за пријем жалби, као и адресе свих служби које пружају правну помоћ.

¹⁹ Правила из Хаване, прав. 24.

²⁰ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 62.3.

²¹ Препорука Рец (2005) 5 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о правима деце у резиденцијалним установама (Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама), Посебна права деце која живе у установама.

Оним малолетницима који су неписмени или који не могу да разумеју језик у писаном облику, горе наведене информације треба пренети на начин који омогућава њихово пуно разумевање.²²

Корисник има право да у складу са својим потребама и способностима буде информисан о свим подацима који су значајни за утврђивање његових социјалних потреба, као и о томе како те потреба могу бити задовољене.²³

Установа, односно пружалац услуге обезбеђује кориснику, законском заступнику малолетног корисника, изабраној особи од поверења која кориснику обезбеђује подршку, као и члановима уже породице корисника информације о делокругу рада, услугама које обезбеђује, кућном реду и правилима понашања запослених, као и о правима и обавезама корисника током трајања услуге смештаја, укључујући и могућност свакодневне, несметане комуникације са спољним светом и слободног подношења приговора и/или притужбе на услугу смештаја или жалбе на одлуку о смештају.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да кориснику пренесе информације из става 1. овог члана на разумљив и приступачан начин, што осим прилагођавања текста може подразумевати и друге начине информативне приступачности.²⁴

Пружалац услуге обезбеђује кориснику, законском заступнику корисника и трећим лицима, информације у писменој форми о делокругу рада, услугама које обезбеђује, кућном реду и правилима понашања запослених.²⁵

Завод располаже са примерцима прописа који уређују боравак штићеника. На пример, у службеним канцеларијама је уочен Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, као и извод из овог закона у ком су наведена права корисника, а на зиду заједничких просторија је истакнута Конвенција о правима детета.

2.2.1.2. Процедура смештаја

У Завод се смештају две категорије штићеника: они којима су судови у кривичном поступку изrekli васпитну меру упућивања у васпитну установу и они за које је центар за социјални рад донео одлуку о коришћењу услуге домског смештаја.

Када су у питању корисници смештаја као услуге социјалне заштите, пристанак на смештај дају законски заступници и малолетници, у надлежном центру за социјални рад. Иако за малолетнике није изричито предвиђена лична сагласност за смештај, Завод ипак не прима корисника који не прихвата смештај овде. Уколико ове сагласности недостају, од центра се тражи допуна документације, односно не примају се штићеници за које нема сагласности. Није било случајева да законски заступници повуку сагласност за смештај.

Дешава се да штићеници самовољно напусте Завод, због чега се воде да су у бекству. О томе се обавештавају надлежни центри за социјални рад који би требало да пронађу штићеника и врате га у Завод или да прекину смештај. Актуелан је случај једног штићеника који је у бекству већ годину и по дана, а надлежни центар за социјални рад не прекида смештај. Он

²² Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 130.

²³ Закон о социјалној заштити, чл. 34. ст. 1.

²⁴ Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 9.

²⁵ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 5. т. 7.

ће у наредном периоду постати пунолетан и наводно тек тада ће прекинути смештај. Према службеним наводима, Завод не може да обустави смештај једнострано, а центар не одговара на дописе. То траје годину и по дана, за које време редовно од министарства примају новчана средства за смештај, а штићеник није ту. Ово није изолован случај, већ се догодило да је штићеник био у бекству годину дана и да је центар за социјални рад такође сачекао да напуни 18 година и тек онда урадио обуставу смештаја и доставио им решење. Стручни радници наводе да Завод редовно у својим извештајима истиче да би ово требало решити и да шаљу захтеве центрима, али да промене нема.

НПМ указује Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања на горе наведени проблем и желео би да од Министарства добије коментаре на наведено.

Питање избора особе од поверења се такође решава у центру за социјални рад, а Завод нема информацију да ико од корисника који су тренутно овде има особу од поверења. У Заводу постоје подаци само о особама које су означене за контакт и оне са којима штићеници могу остваривати комуникацију.

Ради преиспитивања одлуке о смештају, Завод доставља редовне извештаје центру за социјални рад на сваких 6 месеци, у коме се наводе социјални контакти, понашање корисника, активности које су имали у претходном периоду и слично. Иако је од 8 штићеника који су се у дану посете налазили у Заводу њих 7 било под старатељством центара за социјални рад, уочено је да представници центара нередовно посећују своје кориснике, због недостатка ресурса. Штићеници на пример наводе да раднике центара виђају у суду на рочишту у кривичином поступку. Само један штићеник је похвалио свој центар, када је рекао да су дошли по њега и вратили га када је ишао у свој град да прими награду.

Када су у питању малолетници на извршењу васпитне мере, за њих се судији и јавном тужиоцу за малолетнике достављају редовни извештаји на 6 месеци, а по потреби – најчешће у случају кршења реда и безбедности у Заводу, и ванредни извештаји. Ови извештаји садрже информације о владању и понашању малолетника, активностима, социјалним контактима и слично. Такође су уочене њихове нередовне посете малолетницима.

Догађа се често да малолетник регресира током боравка у Заводу, због чега је потребна замена ове васпитне мере са васпитном мером упућивања у васпитно-поправни дом. Од почетка 2022. године до дана посете ово се догодило 8 пута. Према службеним наводима, могућност замене у тежу васпитну меру има све мањи одвраћајући ефекат од недозвољеног понашања штићеника. Са друге стране, није било замене мере у меру упућивања у посебну установу за лечење и оспособљавање, с обзиром да таква установа не постоји, али није било ни замене у меру појачаног надзора уз дневни боравак у установи за васпитавање и образовање.

Нема случајева да су штићеници условно отпуштени са извршења васпитне мере. Обично надлежни центар за социјални рад даје писани предлог суду заједно са Заводом, најчешће

на иницијативу Завода, о томе да су испуњени задаци предвиђени извршењем васпитне мере и да је потребно обуставити је. Од почетка 2022. године до дана посете је било 5 обустава.

2.2.1.3. Притужбе

Завод има прописани притужбени поступак.²⁶ Предвиђено је да корисник, његов законски заступник или старатељ могу поднети писмену притужбу уколико нису задовољни квалитетом пружене услуге или поступањем запослених. Лице одређено за поступање по притужбама (директор или стручни радник којег је овластио директор) утврђује све релевантне чињенице, а уколико су предмет притужбе поступци или недолична понашања запослених, од њих се тражи да се писмено изјасне. Одлука по притужби се доноси у року од 15 дана и мора бити образложена. Уколико је усвојена наводе се мере које ће бити предузете, укључујући и евентуалну дисциплинску одговорност запослених, а уколико подносилац није задовољан одлуком може поднети притужбу министарству. Процедура поступања по усменој притужби је слична, с тиме што се на њу добија усмени одговор, а писмена образложена одлука се добија на захтев подносиоца.

НПМ указује да одредбе интерног прописа који уређује притужбени поступак нису у потпуности у складу са одредбама закона које уређују ово питање и да је потребно ревидирати их.

4.

УТВРЂЕНО

Процедура о поступању по притужбама корисника ЗВО Ниш није усклађена са притужбеним поступком предвиђеним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, односно Законом о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити.

РАЗЛОЗИ

Сваки малолетник треба да има могућност да поднесе захтеве или жалбе директору притворске јединице и његовом или њеном овлашћеном представнику.²⁷

Малолетници и њихови родитељи или старатељи ће имати довољно могућности да поднесу захтеве или жалбе управи установе у којој се налазе или за санкције или мере у заједници којима подлежу.

Поступци за подношење захтева или жалби биће једноставни и делотворни. Одлуке о таквим захтевима или жалбама доносиће се без одлагања.²⁸

Делотворне жалбе и поступци инспекције представљају основне механизме заштите од злостављања у свим местима притвора, укључујући центре за притвор малолетника.

Малолетницима (као и њиховим родитељима или законским заступницима) треба омогућити улагање жалбе у оквиру административних система установа и они треба да имају право да притужбе – уз поштовање поверљивости садржаја – упуते независном телу. Жалбени поступци

²⁶ Процедура о поступању по притужбама корисника, бр. 02-1263 од 30. децембра 2015. год.

²⁷ Правила из Хаване, прав. 75.

²⁸ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 121. и 122.1.

треба да буду једноставни, делотворни и прилагођени деци, нарочито у погледу језика који се користи. Малолетници (као и њихови родитељи или законски заступници) треба да имају право да затраже правни савет о жалбама и да користе бесплатну правну помоћ када интереси правде то захтевају.²⁹

Малолетник који сматра да је лишен одређених права или да су му она повређена, као и да су учињене друге незаконитости или неправилности у току извршења заводске васпитне мере и казне малолетничког затвора, има право притужбе управнику завода или установе у којима се та кривична санкција извршава.

Поводом притужбе малолетника управник завода или установе у којој се васпитна мера, односно казна малолетничког затвора извршава у року од три дана доноси у писаном облику образложено решење којим се притужба одбија као неоснована или се утврђује њена потпуна или делимична основаност, у ком случају се хитно предузимају одговарајуће мере за отклањање учињених повреда или лишавања права малолетника, односно других незаконитости или неправилности. Решење мора садржати поуку о правном леку.

Против решења управника о притужби малолетник може, у року од осам дана од пријема решења, поднети жалбу већу за малолетнике првостепеног суда који врши надзор над извршењем васпитне мере, односно већу за малолетнике првостепеног суда који је судио у поступку у коме је изречена казна малолетничког затвора.³⁰

Корисник који није задовољан пруженом услугом, поступком или понашањем пружаоца услуга, може поднети притужбу надлежном органу.³¹

Корисник, особа од поверења или члан његове уже породице који сматра да пружалац услуге крши права корисника, односно није задовољан квалитетом пружања услуге, поступком или понашањем пружаоца услуге или другог лица, може поднети притужбу одговорном лицу у установи, односно код пружаоца услуге, надлежном центру за социјални рад и другим надлежним органима, у складу са законом и прописима донетим на основу закона.

Притужбом се сматра сваки поднесак у коме се износе примедбе на рад установе, односно пружаоца услуге или на поступање запослених у установи, односно код пружаоца услуге, чак и ако није насловљен као притужба.

Притужба не мора да има посебну форму, али треба да садржи најмање: кратак опис поступања на које се односи, име и презиме и контакт подносиоца притужбе.

Установа, односно пружалац услуге нема обавезу да поступа по анонимним притужбама.

Притужба се може поднети у писменој форми или усмено у просторијама установе, односно пружаоца услуге, о чему је запослени који је примио притужбу дужан да сачини записник.

Притужбе разматра руководилац основне организационе јединице на чији се рад притужба односи, руководилац уже организационе јединице или други запослени кога он овласти.

Ако се притужба односи на поступање руководилаца, примениће се правила о изузећу службеног лица из закона којим се уређује општи управни поступак.

Притужба се не може одбацити као неблаговремена.

Корисник који поднесе притужбу биће заштићен од било каквих негативних последица услед подношења притужбе у складу са законом.

У одлуци о притужби утврђује се да ли постоји повреда правила поступања установе, односно пружаоца услуге или понашања запосленог.

²⁹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 131.

³⁰ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица ("Сл. гласник РС", бр. 85/05), чл. 97.

³¹ Закон о социјалној заштити, чл. 39.

Ако је утврђено да постоји повреда, у одлуци се наводи појединачна мера која ће бити предузета ради њеног исправљања у конкретном случају који се односи на подносиоца притужбе.

Одговор на притужбу доставља се најкасније 30 дана од подношења, на разумљив и приступачан начин, што, осим прилагођавања текста, може подразумевати и друге начине информативне приступачности.

У одговору на притужбу подносилац се поучава која правна средства и којим органима може поднети у случају незадовољства одговором на притужбу.

Корисник, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу, ако нису задовољни одговором на притужбу, односно информацијом о планираним и предузетим мерама поводом притужбе, поднети приговор органу надлежном за вршење инспекцијског надзора, у року прописаном законом којим се уређује општи управни поступак.

Ако приликом испитивања притужбе, одговорно лице установи постојање елемената одговорности за кривична дела, дужан је да предузме радње на које је обавезан и овлашћен у складу са важећим прописима.

Пунолетни корисник, без обзира на степен пословне способности, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу да изјаве приговор због начина пружања услуга смештаја, ако не може да се изјави друго правно средство у управном поступку. Приговор се изјављује одговорном лицу установе, односно пружаоца услуге на чије се поступање односи, који и одлучује о приговору.

Приговор се изјављује у року од 15 дана од када се услуга смештаја не пружа тако да обезбеди уредно и квалитетно, под једнаким условима, остваривање права и задовољавање потреба корисника.

О приговору се одлучује решењем, које се издаје у року од 30 дана од пријема приговора.

Директор, односно руководилац одбацује приговор који није благовремен или дозвољен, који је изјавило неовлашћено лице, а одбија приговор ако није основан или усваја приговор ако је основан. Решењем којим се усваја приговор налаже се предузимање законом одређених мера ради отклањања недостатака у пружању услуга смештаја, ако је приговор изјављен због начина пружања услуга смештаја.

Орган надлежан за вршење инспекцијског надзора дужан је да спроведе поступак по приговору, у складу са законом.

На питања која нису регулисана овим законом, примењују се одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.³²

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће Процедуру о поступању по притужбама корисника ускладити са притужбеним поступком предвиђеним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, односно Законом о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити.

У пракси, формалне притужбе се не подносе. Према службеним наводима, први корак изражавања било каквог незадовољства су васпитачи, а штићеници се усмено обраћају и директорки или правници Завода са неким проблемом који имају и то се заврши неформалним разговором или саветом. О оваквим притужбама се не води евиденција. Штићеници такође наводе да се нису притуживали, да су се дешавале ситуације када

³² Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 32. и 33.

усмено најаве да ће да се пожале директору Завода али ипак то не ураде јер немају поверења да ће им поверовати.

НПМ сматра да процедуре притуживања умногоме доприносе поштовању права лица која се налазе у установама и делују као основна заштита од лошег поступања, али и да у исто време граде поверење у систем и конкретно у установу у којој се налазе. Од овог поверења корист имају сви у систему, и лица и службеници. **Најефикаснији начин је да особље развије позитивне односе са лицима, који ће се осећати слободним да им неформално приступе у вези са евентуалним проблемима, у ком смислу је позитиван приступ Завода да на овај начин приступи појединачним незадовољствима штићеника. Овакво поступање је у складу и са препоруком Савета Европе да посредовање и ресторативно решавање сукоба имају приоритет као средства за решавање притужби или испуњавање захтева.**³³

Међутим, могу се десити и проблеми који се не могу решити на овом нивоу. Стога је важно да у установи постоји поступак који омогућава штићеницима да поднесу формалне притужбе у вези са било којим аспектом поступања према њима или условима у Заводу. Такви поступци могу помоћи у подстицању поверења у систем, осигурати поштовање правила и права и спречити да спорна питања постану извор већих проблема у Заводу. Поступци такође могу одвраћати од евентуалних злоупотреба. Када се примењују на правичан и транспарентан начин, процедуре притуживања могу користити штићеницима, особљу и управи установе.

Такође, имајући у виду да се у Заводу налазе деца и млади, поступак притуживања има и едукативни карактер, прво у погледу начина састављања поднесака, а потом и учествовања у разним поступцима и подношења поднесака, захтева и сличних писмених обраћања органима државне управе и другим органима, предузећима и установама касније, када штићеници напусте Завод. Имајући у виду да су притужбени механизми често развијени према одраслим особама и не прилагођавају се узрасту, капацитету и рањивости малолетника, требало би уложити напоре да се развију притужбене процедуре прилагођене малолетницима, које дају приоритет њиховом најбољем интересу и узимају у обзир њихове ставове при решавању њихових притужби.

НПМ указује и на потребу и значај уредног вођења евиденција, јер оно доприноси добром управљању институцијом, представља једну од гаранција заштите основних права лица и помаже у оптимизацији управљања подацима у циљу индивидуализације програма поступања.

5.

УТВРЂЕНО

ЗВО Ниш не води евиденцију притужби и приговора.

³³ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 122.2.

РАЗЛОЗИ

Да би се обезбедило спровођење ових принципа и права, следеће смернице и стандарди би требало да буду узети у обзир:

...

релевантне статистичке податке би требало прикупљати и анализирати и требало би подржати истраживања за потребе ефикасног мониторинга;

...³⁴

Свака установа би требало да води евиденцију притужби у посебном регистру, узимајући у обзир горе поменуте принципе поверљивости и безбедности. Такав регистар би требало да садржи имена подносилаца притужби, врсту и предмет притужбе, исход притужбеног и жалбеног поступка, накнадне радње предузете да се отклоне недостаци на које се притужба односи и свака врста одштете коју су добили притужници. Ове евиденције би требало да послуже као алат за управљање институцијом; на пример, може се догодити да се многе притужбе односе на исте чланове особља или да одређене категорије лица лишених слободе ретко подносе формалне притужбе.³⁵

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће успоставити и водити евиденцију притужби и приговора.

Притужби које би биле упућене ван Завода, надлежном министарству или Заштитнику грађана, према сазнањима стручних радника није било. Помоћ у састављању притужбе би могла да пружи правница. Штићеници се иначе обраћају њој за разне правне савете и она им помаже и упућује их како да реше неки проблем.

Штићеницима би требало јасно објаснити процедуру притуживања и пружити им заштиту, подршку и помоћ у вези са подношењем притужби, посебно ако указују на било који облик злостављања. Ангажовање стручних радника Завода у том правцу је похвално, али оно не обезбеђује потребне гаранције да ће интереси штићеника бити заштићени, како у поступку по притужби, тако и у другим поступцима које би евентуално штићеници желели да покрену. Према службеним наводима, штићенике адвокати посећују уколико их заступају у кривичном поступцима који се евентуално против њих воде. По правилу, ради се о браниоцима по службеној дужности и они долазе у Завода ради припреме одбране и разговора са штићеницима – својим клијентима. Тада се браниоцима омогућава приватни разговор у канцеларији стручног тима. Истовремено, Закон о бесплатној правној помоћи препознаје штићенике Завода као кориснике ове помоћи.

6.

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће предузети активности у циљу информисања штићеника о праву на бесплатну правну помоћ прописану Законом о бесплатној правној помоћи, обезбедити обрасце за подношење захтева за бесплатну правну помоћ и пружити подршку штићеницима којима је то потребно или желе да остваре ово право.

³⁴ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Смернице и стандарди квалитета.

³⁵ Стандарди ЦПТ: Притужбени механизми, ЦПТ/Инф (2018) 4, пар. 90.

РАЗЛОЗИ

Сваки малолетник има право да затражи помоћ од чланова породице, правних саветника, хуманитарних организација или другде где је то могуће, како би поднели притужбу. Неписменим малолетницима би требало пружити помоћ уколико им затребају услуге јавних или приватних агенција и организација које пружају правне савете или које су надлежне да примају притужбе.³⁶

Малолетници и њихови родитељи или законски заступници имају право на правни савет и помоћ у свим питањима у вези са изрицањем и спровођењем санкција или мера.

Надлежни органи ће обезбедити малолетницима разумне услове за добијање ефективног и поверљивог приступа таквим саветима и помоћи, укључујући неограничене и ненадзиране посете правних саветника.

Малолетницима, њиховим родитељима или законским заступницима држава пружа бесплатну правну помоћ када то захтевају интереси правде.³⁷

Држављанину Републике Србије, лицу без држављанства, страном држављанину са сталним настањем у Републици Србији и другом лицу које има право на бесплатну правну помоћ према другом закону или потврђеном међународном уговору бесплатна правна помоћ може да се пружи и ако је реч о детету о чијем се праву, обавези или интересу заснованом на закону одлучује у поступку пред судом, другим државним органом односно органом јавне власти; лицу према коме се извршава мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи или заштитна мера обавезног психијатријског лечења; лицу према коме се води поступак делимичног или потпуног лишења или враћања пословне способности; лицу које остварује правну заштиту од насиља у породици; лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима; лицу које тражи азил у Републици Србији; избеглици, лицу под супсидијарном заштитом или интерно расељеном лицу; особи са инвалидитетом; детету које је заштићено услугом смештаја у систему социјалне заштите; деци и младима којима је престала услуга социјалног смештаја до навршене 26 године живота; одраслим и старим лицима која су без сопственог пристанка смештена у установу социјалне заштите; лицу које остварује право на утврђивање времена и места рођења сагласно закону којим се уређује ванпарнични поступак; лицу које је погођено поступком принудног иселења и пресељења у складу са законом којим се уређује становање.

Бесплатна правна помоћ заснива се на једнакој доступности права на бесплатну правну помоћ, без дискриминације пружаоца, тражиоца и корисника, и омогућавању приступа објектима у којима се пружа бесплатна правна помоћ.³⁸

Услуге смештаја остварују се кроз програмске активности, којима се у складу са проценом потреба корисника, обезбеђује правна подршка.

Активности правне подршке и усмеравања, у складу са проценом потреба корисника, обухватају обезбеђивање доступности правне помоћи и подршке у складу са потребама корисника; друге послове правне подршке и усмеравања, у складу са посебним прописом.³⁹

³⁶ Правила из Хаване, прав. 78.

³⁷ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 120.1. - 120.3.

³⁸ Закон о бесплатној правној помоћи ("Сл. гласник РС", бр. 87/18), чл. 4. ст. 3. и чл. 10. т. 1.

³⁹ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 29. т. 3, чл. 32. т. 3. и 5.

2.2.2. БЕЗБЕДНОСТ

2.2.2.1. Повреде безбедности/инциденти

Завод има интерну процедуру поступања у инцидентним ситуацијама,⁴⁰ која регулише процедуре поступања запослених, укључујући извештавање и међусобну комуникацију, као и план заштите корисника. Одређене су процедуре поступања за разне инцидентне ситуације (болести и инфекције ширих размера, озбиљне повреде, злоупотреба штићеника, елементарне незгоде, улазак незапослених лица у Завод и сл.). У циљу заштите штићеника предвиђено је да се планирају и предузимају групне и индивидуалне активности.

Уколико у догађају има елемената злостављања директор сазива Интерни тим за злостављање и занемаривање, у ком су социјални радник, психолог, васпитач и правник, који предузима мере на заштити корисника и санирању последица. Интерни тим саставља детаљан план заштите и о свему се обавештава Министарство и центар за социјални рад. Директор је дужан да обавести и полицију. Ипак, пријава злостављања није било.

Сви догађаји од значаја се евидентирају у дежурној књизи. Воде се две књиге – за стране држављане и за остале и у извештајима се детаљно описују презете мере. Најчешћи облици сукоба међу штићеницима су врећања и крађе. Уочено је и да се посебно прати и описује понашање штићеника који су правили изгреде. У току прошле године било је претњи ножем, након чега се штићеник пожалио да је био изложен константним малтретирањима од стране других, што није пријављивао нити су постојале индиције да се то дешава. Завод није могао до краја да утврди све околности, а овај штићеник се више не налази овде. Била је и једна повреда главе - посекотина од ударца летвом, као и удараца шамарима. Тешких телесних повреда није било. Штићеници су склони и да вербално насрну на васпитаче.

У пракси, проблеме се труде да решавају унутар установе, са штићеницима се интензивира индивидуални и саветодавни рад, а уколико ситуација ескалира у моменту позивају полицију и хитну помоћ. Полицију су позивали више пута када је раније било сукоба са страним држављанима који су овде смештени.

2.2.2.2. Одржавање реда и безбедности

Правилником о кућном реду је прописано да све ствари штићеника морају бити доступне васпитачима, који може да их прегледа и да одузме оне "сумњивог порекла". Према службеним наводима, у пракси претресају собе уколико посумњају на присуство недозвољених ствари, а штићеника само прегледају препицавањем, односно нема претреса ни скидања одеће. Уколико пронађу алкохол проспу га, а уколико пронађу психоактивне супстанце обавештавају полицију.

Правилником о похвалама, наградама и дисциплинским мерама васпитаника Завода за васпитање омладине у Нишу⁴¹ прописани су дисциплински преступи, и то лакши – као

⁴⁰ Правилник о предузимању мера на заштити корисника и имовине Завода за васпитање омладине Ниш, бр. 02-760 од 28. јула 2015. год.

⁴¹ Бр. 02-192 од 06. марта 2009. год.

што су пушење на недозвољеним местима и напуштање завода без јављања, тежи – на пример крађа и оштећење имовине, као и најтежи – самоповређивање, конзумирање и уношење опијата и физичко угрожавање. У односу на врсту прекршаја одузима се одређени број бодова, што се касније користи за периодичну евалуацију понашања, а као дисциплинске мере су предвиђени опомена, укор и строги укор.⁴² Опомену изриче васпитач, а остале мере педагошко веће, о чему обавештавају центар за социјални рад, родитеље и суд. Штићеници добијају писмену одлуку о изреченој дисциплинској мери, а примерак се чува и у личном листу.

Као посебна мера је предвиђена могућност да се одузму предмети чије је држање иначе дозвољено, уколико се користе противно њиховој намени. На пример, била је ситуација да је штићеницима забрањено да играју тенис јер су направили неки проблем у просторији за радно окупационе активности и нису хтели да поспреме. Такође, прописано је и да се покрети штићеника могу физички ограничити искључиво да би се спречило насиље или опасна агресија према себи или другима. Тим НПМ није чуо да је у пракси до овога долазило. Кућни ред превиђа и могућност да васпитач штићенику забрани излазак у град. Међутим, и штићеници и васпитачи сматрају да ово нема ефекта јер је установа отвореног типа.

Правила предвиђају и накнаду штете за оштећење или отуђење имовине. Ипак, стручни радници наводе да у пракси немају механизам да се то надокнади. Наводе примере уништења рачунара или прозора. Не могу да самоиницијативно одузму од депарца јер тада наводно мора да постоји сагласност старатеља. Ако се дешавало да направе већу штету тражили су од центра за социјални рад да је надокнади.

У Заводу постоји видео надзор, који је постављен споља – прилази смештајним објектима, двориште и спортски терен, потом у ходницима свих васпитних група и у котларници. Надзор се прати из дежурне канцеларије, а снимци се чувају 1 – 2 месеца, у зависности од количине снимљеног материјала, будући да се надзор активира на покрет. Није истакнуто обавештење о постојању видео надзора, што представља једну од мера обезбеђивања приватности штићеника.

праћење видео надзора

⁴² Предвиђен је и предлог суду или упутном органу за промену облика заштите, васпитне мере или установе, али ово по својој суштини није дисциплинска мера, нити је у пракси Завода тако схваћено и примењивано.

7.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш није истакнуто обавештење о постојању видео надзора.

РАЗЛОЗИ

Дизајн објеката за детенцију малолетника и физичко окружење би требало да буду у складу са рехабилитационим циљем третмана у установи, **узимајући у обзир потребу малолетника за приватношћу**, сензорне подстицаје, могућности за дружење са вршњацима и учешће у спорту, физичке вежбе и активности у слободно време. Дизајн и структура малолетничких притворских јединица би требали да буду такви да смање ризик од пожара и да се обезбеди безбедна евакуација из просторија. Требало да буде постоји ефективан алармни систем у случају пожара, као и формалне и увежбане процедуре за осигурање безбедности малолетника. Притворски објекти не би требало да се налазе у подручјима где постоје познати здравствене или друге опасности или ризици.⁴³

Смештај за малолетнике, а посебно све спаваонице, морају да поштују људско достојанство и, колико је то могуће, приватност, и да испуњавају захтеве здравља и хигијене, водећи рачуна о климатским условима, а посебно о површини, кубикажи ваздуха, осветљењу, грејању и вентилацији. Посебни минимални захтеви у вези са овим питањима биће постављени у националном закону.⁴⁴

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљење и адекватну вентилацију.⁴⁵

Корисник има право на поштовање приватности приликом пружања услуга социјалне заштите.⁴⁶

Корисник смештаја има право на приватност приликом пружања услуге смештаја, у складу са најбољим интересом детета, односно вољом пунолетне особе.⁴⁷

Активности помоћи и подршке усмерене су ка задовољавању основних потреба и осигурању безбедног и пријатног окружења корисника, и у складу са проценом потреба корисника, обухватају обезбеђивање довољно простора и опреме који кориснику омогућавају приватност.⁴⁸

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће на видна места истаћи обавештења о постојању видео надзора.

⁴³ Правила из Хаване, прав. 32.

⁴⁴ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 63.1.

⁴⁵ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 104.

⁴⁶ Закон о социјалној заштити, чл. 38. ст. 1.

⁴⁷ Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 27. ст. 1.

⁴⁸ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 30. т. 14.

Очигледно је да се Завод суочава са тешкоћама у настојањима да осигура поштовање правила од стране штићеника и одржава ред у установи. Стручни радници су практично онемогућени да адекватно реагују на кршење правила и дисциплине, јер се свако ограничење или ускраћивање, на пример ограничење изласка из установе, коришћења интернета и мобилних телефона и слично, доживљава као кршење права. Штићеници константно истичу своја права и свесни су да васпитачи не могу нешто да им забране. Чак не могу да их натерају ни да иду у школу. Оцена стручних радника је и да су штићеници из генерације у генерацију више криминогено настројени и опаснији по себе и друге. Ово се односи и на понашање ван установе, с обзиром да долази до туча и конзумирања психоактивних супстанци.

Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити предвиђа да кориснику може престати коришћење услуге смештаја на образложени предлог пружаоца услуге, када је о смештају одлучивао надлежни центар за социјални рад, у случајевима повреде правила понашања и организације живота код пружаоца услуге. У том случају центар за социјални рад је дужан да обезбеди смештај код другог пружаоца услуге, али уз информисани пристанак корисника.⁴⁹ Слично, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица прописује да се извршење заводске мере може заменити другом таквом мером којом ће се боље постићи сврха васпитних мера, као и да се извршење мере упућивања у васпитну установу може заменити мером појачаног надзора уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника, мером упућивања малолетника у васпитно-поправни дом или у посебну установу за лечење и оспособљавање.⁵⁰

Ипак, имајући у виду структуру штићеника, могућност престанка коришћења услуге смештаја или замене васпитне мере очигледно не дају очекивани ефекат на штићенике, у смислу да их мотивише да поштују ред и правила. Често се ради о деци која дужи низ година мењају различите установе и практично не излазе из система социјалне заштите, потом која немају функционалне породице ни сигуран боравак у средини из које су дошли, па ни немају где да се сместе. У тим околностима, за оне на извршењу васпитне мере ни упућивање у васпитно-поправни дом не представља озбиљну претњу.

Међутим, без обзира на то, потребно је предузети мере и обезбедити да боравак малолетника у оваквим установама доведе до очекиваних ефеката. Време које они проведу заводу за васпитање би требало да буде у највећој могућој мери искоришћено да се отклоне разлози због којих су уопште и смештени овде. Сврха кривичних санкција према малолетницима је да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитавање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу.⁵¹ Истовремено, домски смештај је привремен и обезбеђује кориснику подршку у сврху припреме за његов повратак у

⁴⁹ Чл. 18. ст. 3. и 4.

⁵⁰ Чл. 24.

⁵¹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 10. ст. 1.

биолошку породицу, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан живот или живот у заједници уз подршку.⁵²

Права штићеника се морају поштовати и штитити, али они морају и да истовремено буду оснажени да поред својих права буду подједнако свесни и својих обавеза. У супротном, драгоцени период њиховог одрастања, као и ресурси уложени у функционисање оваквих специјализованих институција, су узалудно потрошени.

Законом о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити је забрањена примена свих мера принуде и третмана без пристанка корисника, односно законског заступника малолетника, посебно коришћење мере ограничавања кретања и издвајања корисника у посебно опремљену просторију.⁵³ Прописано је и да је установа дужна да организује пружање услуге смештаја на начин којим се неће ограничавати права и слободе корисника, а у случају нужности спречавања угрожавања живота или безбедности корисника или других лица или повреде права других лица, мере које се предузимају морају бити сразмерне отклањању опасности која је наступила, док начин и ближе услове поступања установе у инцидентним ситуацијама прописује министар надлежан за социјалну заштиту,⁵⁴ актом који би требао да буде донет у року од девет месеци од дана ступања на снагу овог закона,⁵⁵ односно од 31. децембра 2021. године. НПМ је већ указао Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да овај акт још увек није донет и шта би њиме између осталог требало да буде обухваћено и добио је одговор да још није израђен ни његов нацрт, а да су установе у обавези да поступају по налогу министарства из новембра 2016. године којим је установама наложено да сачине интерне процедуре поступања запослених и план заштите корисника у случају инцидентних ситуација.⁵⁶

Имајући у виду потребу да се на јединствен начин уреди поступање установа у случају инцидентних ситуација и да се одреде мере којима ће се постићи заштита корисника, запослених и имовине, уз поштовање ограничења које је поставио Закон и осигуравање остваривања сврхе боравка у установи, као и временски период од када је овај акт требао бити донет, НПМ поново указује на ову околност надлежном министарству.

НПМ би желео да од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања добије информације о доношењу прописа о начину и ближим условима поступања установе, односно пружаоца услуге у инцидентним ситуацијама.

⁵² Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 11. ст. 1.

⁵³ Чл. 35.

⁵⁴ Чл. 34.

⁵⁵ Чл. 40.

⁵⁶ Акт Одељења за инспекцијски надзор Сектора за социјалну заштиту, бр. 021-01-129/22-19 од 12. јануара 2023. год; акт Сектора за социјалну заштиту бр. 021-01-161/22-19 од 14. априла 2023. год.

2.2.3. КОНТРОЛА

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је обављало интерну контролу над радом Завода једном или два пута годишње. Ипак, последњи пут оваква контрола је обављена пре неколико година. Како је објашњено тиму НПМ, због епидемије заразне болести интерна контрола не долази у Завод, већ се она обавља одговарањем на контролне листе, које се једном годишње достављају Министарству.

Организације цивилног друштва су повремено присутне у Заводу, уз сагласност надлежног Министарства, али не обављају независан мониторинг над радом, већ су ту због доделе хуманитарне помоћи или пружања додатне подршке штићеницима – Група за децу и младе Индиго, Група 484, Рас, Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила, Центар за кризну политику и реаговање, Дански савет за избеглице. Већином се ради о организацијама које раде са избеглицама и мигрантима, а руководство истиче јако добру и корисну сарадњу са њима.

2.3. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ШТИЋЕНИКА

2.3.1. ВАСПИТНИ РАД

2.3.1.1. Организација службе

Служба за третман се састоји од пет васпитача који су задужени за рад са штићеницима и сваки има по једну васпитну групу. Један ради са страним држављанима. Два васпитача су дефектолози, а три психолози. У Заводу такође раде и два ноћна васпитача, од којих је један завршио Факултет спорта и физичког васпитања, а други је по социолог.

У Заводу је предвиђено да постоје четири васпитне групе и да је свака сачињена од по пет штићеника. Групе би такође требало да буду одвојене по павиљонима, Први павиљон – I и II група, Други павиљон - III и IV група и група за стране држављане.

Поред наведеног, постоји и стручни тим који се састоји од психолога, социјалног радника и правника. Постоји потреба за већим стручним тимом који би требало да садржи још и педагога.

Васпитни радници су млади, што може бити доста корисно у раду са малолетницима и адолесцентима у смислу разумевања њихових потреба и уопште успостављања односа поверења. Похвално је и то што су три васпитача психолози по образовању јер на тај начин могу да пруже адекватну психо-едукацију штићеника, да боље препознају промене у понашању, да пруже саветодавну подршку психолошког типа и сл.

Васпитни радници нису имали специфичну иницијалну обуку за рад са овом категоријом корисника. Завод редовно добија позиве за обуке и они се пријављују у односу на тему обуке или ради стицања бодова за потребе обнове лиценце за рад. Завод увек дозвољава учешће на тренингу, уколико они за тим изразе жељу. Имају и обуке које су организоване од стране невладиних и међународних организација на теме заштите деце која су жртве трговине људима и заштите деце која су преживела неки облик трауме. У свакодневном раду, васпитачи су највише усмерени на колеге за помоћ или савет.

Без обзира на то, потребна је једна свеобухватна иницијална специјализована обука која би се организовала на самом почетку рада у Заводу. Оваква обука је важна како би особље било опремљено знањем, вештинама и ставом да добро обавља своје дужности и уз поштовање права и достојанства оних према којима примењују васпитни рад. Рад у установама је сложен и захтева различите вештине. Многи нови запослени неће имати никаква знања о раду у установи унапред. Обука је стога део развоја и одржавања квалификованог, мотивисаног и посвећеног особља.

Програми обуке би требало да укључују почетну обуку и редовне могућности за професионални развој током каријере. Требало би да се заснивају на јасном разумевању сврхе рада у установи и принципима људских права који су у његовој основи.

Особље које ради са децом би требало да буде посебно обучено о правима, посебним аспектима и потребама заштите деце у установама, због њиховог младог узраста и рањивости. Ово укључује међународне стандарде о правима детета и принципу најбољег интереса детета, као и основну обуку о дечијој психологији и добробити детета.

8.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш недостаје почетна специјализована обука стручних радника и сарадника.

РАЗЛОЗИ

Особље би требало да прође обуку која ће им омогућити да обављају своје дужности ефективно, посебно обуку из дечије психологије, заштите деце и међународних стандарда и норми људских права и права детета, укључујући и ова Правила. Особље би требало да одржава и унапређује своје знање и професионалне капацитете похађањем курсева стручног усавршавања обуке, које треба организовати у одговарајућим интервалима током њихове каријере.⁵⁷

Сво особље које ради са малолетницима обавља важну јавну службу. Њихово запошљавање, посебна обука и услови рада ће осигурати да су у стању да обезбеде одговарајући стандард бриге како би задовољили посебне потребе малолетника и да им пружи позитивне узоре.

Особље одговорно за спровођење санкција и мера у заједници и лишавање слободе малолетника ће имати одговарајућу почетну обуку, која се бави теоријским и практичним аспектима свог рада, и даће им се упутства која ће им омогућити да реално разумеју своју област рада, практичне дужности и етичке захтеве њиховог рада.

Професионална компетенција особља ће се редовно јачати и развијати кроз даљу обуку током рада, супервизију и прегледе и оцењивања учинка.

Обука ће се фокусирати на:

- а. етику и основне вредности професије о којој се ради;*
- б. националне заштитне мере и међународне инструменте о правима детета и заштити малолетника од неприхватљивог поступања;*
- ц. малолетничко и породично право, психологију развоја, социјално-васпитни рад са малолетницима;*
- д. инструкције особљу како да усмеравају и мотивишу малолетнике, да задобију њихово поштовање и да им пружи позитиван узор и перспективу;*

⁵⁷ Правила из Хаване, прав. 85.

- е. успостављање и одржавање професионалног односа са малолетницима и њиховим породицама;
- ф. проверене методе интервенције и добре праксе;
- г. методе бављења разноликошћу дотичних малолетника и
- х. начине сарадње у мултидисциплинарним тимовима, као и са другим институцијама које се баве третманом појединачних малолетника.⁵⁸

Одговор на малолетничку делинквенцију би требало планирати, координирати и пружати кроз локална партнерства, која се састоје од кључних јавних агенција – полиције, пробације, омладинске и социјалне заштите, судства, образовања, запошљавања, здравства и становања – и добровољног и приватног сектора. Таква партнерства треба да буду одговорна за постизање заједничког и јасно дефинисаног циља, и:

- обезбеде почетну обуку и обуку током рада;
- планирају, финансирају и пружају услуге;
- постављају стандарде и прате учинак;
- размењују информације (придржавајући се законских захтева заштите података и професионалне тајне и узимајући у обзир специфичне дужности дотичних агенција); и
- евалуирају учинковитост и деле добру праксу.⁵⁹

Требало би предвидети унутрашњу организацију установе на основу:

- - високих професионалних стандарда особља, које има користи од усавршавања током службе;
- ...

Сви запослени, укључујући и оне са дужностима чувара, који су у непосредном контакту са малолетницима треба да добију стручну обуку, како приликом увођења у посао тако и касније, континуирано, и треба да добијају помоћ у виду одговарајуће спољне подршке и надзора у обављању дужности. Посебну пажњу треба посветити обуци кадрова у контролисању насилних инцидената, нарочито у вербалној деескалацији ради смањивања напетости и стручним техникама физичког спутавања.⁶¹

Стручно усавршавање, у смислу овог закона, јесте непрекидно стицање знања и вештина стручних радника и стручних сарадника у социјалној заштити.

Трошкове стручног усавршавања стручних радника и стручних сарадника сноси послодавац и стручни радници и стручни сарадници.

Стручни радници и стручни сарадници у социјалној заштити имају право и дужност да у току професионалног рада стално прате развој науке и струке и да се стручно усавршавају ради одржавања и унапређивања професионалних компетенција и квалитета стручног рада.

Стручно усавршавање стручних радника услов је за напредовање и стицање, односно обнављање лиценце.

Установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите дужан је да запосленом стручном раднику обезбеди услове за стицање и обнављање лиценце, у складу са законом.

Установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите дужан је да стручном раднику и стручном сараднику обезбеди стручно усавршавање, у складу са овим законом, а према плану стручног усавршавања.

⁵⁸ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 18. и 129.

⁵⁹ Препорука Рец (2003) 20 Комитета министара Савета државама чланицама о новим начинима поступања са малолетничком делинквенцијом и улози малолетничког правосуђа, прав. 21.

⁶⁰ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Смернице и стандарди квалитета.

⁶¹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 120.

План стручног усавршавања из става 1. овог члана доноси установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите.

План развоја кадрова у социјалној заштити, на предлог завода за социјалну заштиту, доноси министар надлежан за социјалну заштиту.⁶²

Пружалац услуге обезбеђује одговарајућу стручну подршку (нпр. консултације, менторство, супервизију по одговарајућем моделу и др.), свим лицима ангажованим на пружању услуге, у складу са својим планом стручног усавршавања донетим у складу са законом којим је уређена социјална заштита.⁶³

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће обезбедити почетну специјализовану обуку стручних радника и сарадника.

2.3.1.2. Пријем

Завод непосредно пре пријема добија документацију, која садржи захтев за смештај, историју случаја, информације из суда, надлежног центра за социјални рад, школе, полиције, налаз и мишљење водитеља случаја, медицинску документацију и друге информације који могу бити од значаја. Сва потребна документација се Заводу доставља пре самог довођења детета, те запослени имају прилику да упуте захтев за допуном документације уколико нешто недостаје. Комуникација Завода са осталим институцијама је углавном коректна и ретко када долази до проблема.

Након добијеног захтева за пријем, који увек шаље надлежни центар за социјални рад, Комисија за пријем, третман и отпуст, а на основу мишљења стручног тима, доноси одлуку о пријему штићеника или евентуалном одбијању, што се ретко дешава. Након што Завод добије захтев за пријем, има рок од 14 дана да одговори. Центар за социјални рад доводи дете у року од 5 до 10 дана након одговора Завода, али углавном што пре. У пракси постоји редовна комуникација телефонским путем између запослених у Заводу и центрима за социјални рад.

Процес везан за пријем штићеника спроводи стручни тим, а првом разговору присуствују и будући васпитач и запослени у центру за социјални рад који доводи штићеника. Радник центра за социјални рад би требало да буде водитељ случаја, што није увек тако, а дешава се и да приликом пријема нико из центра не буде присутан. Такође, пожељно је да приликом пријема штићеника присутан буде и родитељ или други члан породице који је постављен за старатеља. Разговор приликом пријема углавном траје до 60 минута и протиче у неформалној атмосфери како би се будући штићеник што више опустио.

На основу документације и разговора сачињава се план услуга са којим се штићеник упознаје, што потврђује својим потписом. Наравно, са планом услуга се упознаје и водитељ случаја из центра за социјални рад, као и родитељ или старатељ.

⁶² Закон о социјалној заштити, чл. 143. – 145.

⁶³ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 20. ст. 1.

2.3.1.3. Распоређивање

Сви штићеници су актуелно смештени у један павиљон: I васпитна група је сачињена од једног штићеника, II и III васпитна група од по два, од којих се један налази у бекству. IV васпитна група се састоји од три корисника од којих је само један био у Заводу у тренутку посете (други је у бекству, а трећи у притвору). Уочено је да се не прави разлика по основу смештаја у Завод, односно између штићеника на издржавању васпитне мере и оних који користе услугу домског смештаја. Група за стране држављане се састоји од два штићеника.

Оно што је приметно је чињеница да се пре пријема штићеника унапред већ зна ко ће бити васпитач, односно у коју ће васпитну групу бити распоређен. Ова одлука се доноси у односу на број штићеника који су распоређени по васпитним групама, а не у односу на карактеристике сваког новог штићеника или васпитне групе. Са друге стране, с обзиром на број штићеника по групама, овај процес и не мора нужно бити лош по штићеника.

До промене васпитне групе долази само на иницијативу васпитача, када он подноси писмен захтев који разматра педагошко веће. У протеклих пет година службеници се сећају само једне овакве ситуације када је штићеник пребачен из IV у I васпитну групу. Промена собе се дешава, по оцени васпитача, из објективних и оправданих разлога, на иницијативу штићеника: због грејања у соби, неисправног прозора и слично. Све измене које се тичу промене васпитне групе или собе се уносе у електронски досије.

2.3.1.4. Спровођење васпитног рада

Васпитни рад је усмерен ка три групе: деца, млади и адолесценти који су у Заводу на издржавању васпитне мере, они који ове користе услугу домског смештаја и страни држављани који су на повременом смештају. Подела рада и васпитних група функционише без већих проблема, а реализација активности углавном зависи од односа васпитача са штићеницима и њихове личне мотивације.

службене канцеларије васпитача

Васпитачи су примарно задужени за васпитни рад са својим групама. Међутим и чланови стручног тима се повремено неформално укључују у рад са штићеницима. Постоји више него довољан број васпитача у односу на број штићеника, па и ситуација да је један васпитач задужен за једну васпитну групу у којој борави само један штићеник.

Посебна припрема за пријем у васпитну групу не постоји, она се дешава током самог пријема и првог разговора. Штићеници који су већ у Заводу су упознати са пријемом новог од стране њиховог матичног васпитача, а у већем броју случаја они се већ међусобно познају с обзиром да су се и раније сретали по разним сличним установама.

Сваки васпитач прави месечни програм рада за своју васпитну групу и план рада за сваког штићеника појединачно шта ће са њим оквирно радити. Индивидуализација плана услуга и третмана зависи од сарадљивости и капацитета штићеника. Она се огледа у постављању општих и специфичних циљева који се могу односити на усвајање пожељних облика понашања, на завршетак образовања, на учествовање у креативним, едукативним или спортским активностима, на побољшање здравственог стања и слично. Код штићеника који су више сарадљиви циљеви се детаљније разрађују и прави се детаљнији план који се прати и ревидира по потреби.

Приликом организовања активности за штићенике узимају се у обзир њихове потребе и жеље, али и могућности Завода и локалне средине. Углавном се са више или мање успеха укључују у спортске активности. Мотивација је јако битна у овим ситуацијама.

Васпитачи сачињавају и план радионичарског рада, када одређују датуме и теме. У Заводу се редовно организују групни рад и разне едукативне и креативне радионице. План за ове активности се на месечном нивоу предаје директорки на увид. Васпитачи су у обавези да одрже минимум 4 радионице месечно према свом плану и програму, а најчешће теме су конфликти и сарадња, стереотипи и предрасуде, вршњачко насиље, контрола беса, болести зависности, полно преносиве болести, дечија недеља, права детета, животне и практичне вештине, безбедност на интернету, лична хигијена, здравље. Радионице организују и имплементирају васпитачи у односу на њихове капацитете, знања и време. С обзиром на то да има четири васпитача, то значи да би месечно требало да се одржи 16 радионица различитог типа (едукативне, ликовне, креативне, спортске).

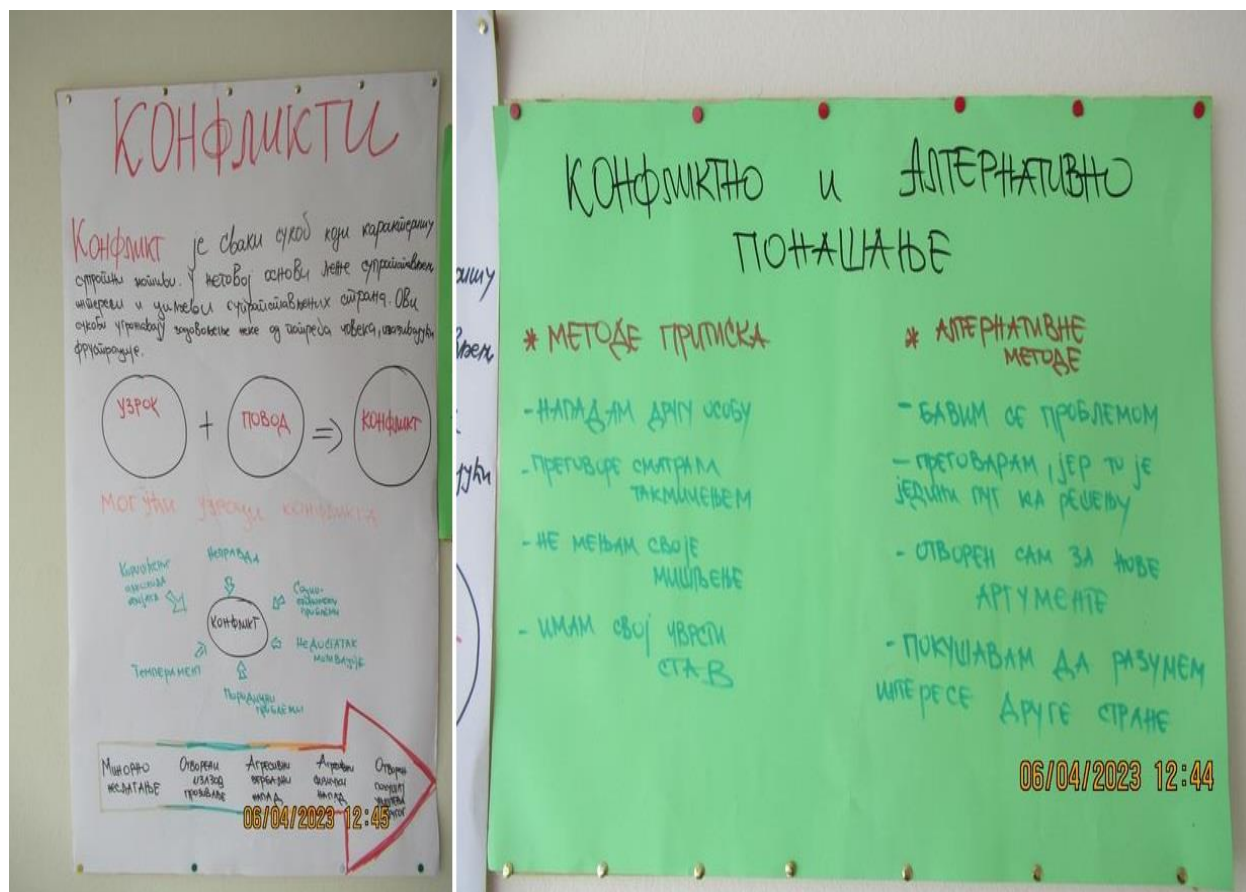
Ипак, штићеници наводе да се ове активности ретко дешавају и да су више неформално организоване. **Очигледно је да је потребно уложити додатне напоре да се штићеници мотивишу да се укључе у групни рад.**

Поред тога, у Завод долазе невладине организације које одржавају радионице едукативног типа. У току 2022. год. је одржано око 10 - 15 радионица, а теме су биле: секс трафикинг, превенција болести зависности, конвенција о правима детета, пружање прве помоћи и сл.

Индивидуални саветодавни рад је део плана рада са сваким штићеником и наводи се у његовом плану. То подразумева саветодавни разговор, учење, васпитни рад на одређене теме, разговор о њиховим проблемима, о породичним проблемима, о кућном реду и правилима, о обавезама, мотивисање за школу, о полно преносивим болестима, помажу им у учењу (енглески, српски, математика, припрема за завршни испит). Дају им

информације како да се снађу у граду, како да нешто купе, виде и сл. У саветодавни рад убрајају и васпитање и психолошко саветовање, као и учење и едукацију неvezану за школу.

У индивидуалном плану месечног рада за штићеника стављају све шта ће се са њим радити али уопштено, без тема и прецизности. Не постоји план којих дана и у ком термину ће се обављати индивидуални рад, већ када дођу и виде њихово расположење, зависно од ситуације предложи штићенику и кад он прихвати онда раде. Некада штићеници сами траже разговоре. Не заказују термине за следећи разговор већ опет од процене. О осетљивим стварима причају само када штићеници хоће. Ако постоји неки ургентан проблем онда се разговор обавља одмах без обзира на планове.

информативни панци у оквиру васпитног рада

Сви штићеници добијају исти џепарац сваког четвртка. На месечном нивоу он износи око 5200 динара. Штићеницима се даје поверење да сами троше свој џепарац, али морају доносити рачуне на увид. Ова пракса се разликује од васпитача до васпитача и зависи од њиховог односа поверења са штићеницима. Од штићеника је добијена информација да не доносе рачуне када новац троше на енергетска пића или алкохол и да ретко када због тога имају проблема. Сматрају и да је висина џепарца који добијају недовољна и углавном га потроше на цигарете. У плану је и отварање рачуна за сваког штићеника, што може бити компликовано с обзиром да ће бити неопходно обезбедити сагласности старатеља.

У погледу праћења напредовања у третману, на шест месеци се ради преиспитивање тока извршења мере, односно услуге и напретка. У ову активност су укључени васпитачи и стручни тим Завода, а извештавају се надлежни центар за социјални рад и суд. Наравно, по потреби се преиспитивање обавља и раније, уколико дође до околности које то налажу и тада се саставља ванредни извештај.

Завод има и механизам бодовања, регулисан интерним актом,⁶⁴ на основу ког се једном недељно, на групном састанку петком, сумирају резултати и одређује најбољи појединац за претходну недељу. Резултати се сумирају месечно, тромесечно, полугодишње и годишње. Сваки штићеник недељу почиње са 100 бодова, који му се одузимају у случају кршења кућног реда и сходно тежини прекршаја. За добро понашање и постигнуте резултате у току месеца штићеници који имају 75 и више бодова могу бити награђени новчано или наградним одсуством.

Увидом у досијее утврђено је да садрже сву потребну документацију – основна документа, потом судску, медицинску и школску документацију, документа из центра за социјални рад, генералије штићеника, податке о породици, уговор о смештају, пријемну процену, одлуке, опомене, укорје, редовне и ванредне извештаје надлежном суду или центру за социјални рад, план услуга, лист праћења, списак личних ствари, евиденцију давања џепарца и рачуне од трошења џепарца. **Лист праћења се уредно и редовно попуњава, а план услуга редовно ревидира, што НПМ похваљује.**

За васпитни рад са штићеницима се користи Програм третмана за децу и адолесценте са проблемима и поремећајима понашања проф. Ђурађа Стакића.

2.3.1.5. Припрема за отпуст

У Заводу штићеници најчешће остају до завршетка спровођења васпитне мере, а то је најдуже 2 године или до пунолетства, завршетка основног или средњег школовања, или до преласка у другу институцију из различитих разлога или позитивним понашањем штићеника уз препоруку за отпуст. Просечно остају у Заводу од годину до годину и по дана када је у питању васпитна мера. У моменту напуштања Завода су пунолетни. Отпуст се најчешће усклађује са завршетком школе, али се може извршити било када у току године.

Штићеници се по изласку из Завода враћају или у биолошку породицу, у хранитељску породицу или одлазе у другу установу где би извршавали даље васпитну меру. У току 2022. године, припрема за отпуст је рађена за 10 штићеника и толико их је напустило установу, а од тога је 8 отишло у другу институцију услед замене васпитне мере. Један штићеник је премештен у кућу на пола пута у Нишу. Замена су се дешавале услед настављања вршења кривичних дела и проблематичног понашања и у Заводу и ван њега, или услед приспећа пресуда за нова кривична дела, па се изрекне строжа санкција.

⁶⁴ Правилник о похвалама, наградама и дисциплинским мерама васпитаника Завода за васпитање омладине у Нишу.

Мишљење стручних радника је да је ресоцијализација успешна код штићеника код којих је васпитна мера обустављена, у смислу да су то они који се врате у биолошко окружење, а били су код њих доброг понашања, те више не рецидивирају.

План за отпуст штићеника Завод прави сваке године у марту јер је то неколико месеци до краја школске године, а припрема за отпуст креће по пријему штићеника у установу. У пракси, интензивнији рад почиње 3 или 4 месеца пре отпуста. Штићеници од Завода не добијају новчана средства за излазак, осим сопствених уколико су уштедели од џепарца, а понекад кроз једнократну помоћ средства дају центри за социјални рад и то најчешће тек када штићеници дођу у своју средину па се њима обрате.

План обухвата припрему за завршетак и даљи наставак школовања, сарадњу са центрима или са другим установама, са организацијама за смештај деце у кућама на пола пута и сл. Затим, припремају се за прилагођавање новим условима живота у зависности где одлазе, интензивира се рад на задовољењу личних потреба и бриге о себи и својој безбедности у спољњем свету. Обављају се интензивни индивидуални разговори свакодневно. Успоставља се комуникација са неким невладиним организацијама или послодавцима како би им се пружила подршка у запослењу или становању уз подршку.

У оквиру овог поступка остварују увек сарадњу са центрима за социјални рад, некада и са хранитељском породицом или родитељима. Центри обављају припрему родитеља, старатеља или хранитеља. По изласку штићеника из Завода најчешће социјални радник или васпитач остварују контакт са штићеником.

Када се штићеник припрема за отпуст не одваја се од других, већ наставља да борави и користи исти простор као и пре. Нема посебно одвојених просторија за припрему за отпуст.

Приликом изласка из Завода штићеници са собом носе своју гардеробу, приватне ствари, евентуално уштећевину, школску и медицинску документацију (може се и службено пребацити у другу установу ако је у питању премештај).

Штићеници проблематизују отпуст јер су свесни непостојања адекватне социјалне заштите након изласка из Завода.

2.3.2. ОБРАЗОВАЊЕ

Процес укључивања у образовни систем или завршавања школе током боравка у Заводу је доста компликован и тежак процес. Мотивација штићеника је на јако ниском нивоу, а проблеми почињу од самог устајања на време за почетак наставе преко редовности до односа штићеника са својим вршњацима. Васпитачи наводе да често постоје предрасуде према штићеницима код наставног кадра или осталих ђака, али и да они сами некад томе доприносе својим ставом и понашањем. Завод нема механизме да утиче на редовност похађања наставе и тиме обезбеди бољи квалитет образовања, те се васпитачи али и сви запослени у Заводу довијају и као главне мотиваторе користе постављене циљеве и напредак у третману, што нема увек ефекта. Такође их мотивишу и евентуалним прекидом васпитне мере уколико покажу напредак у школи.

Васпитачи истичу добру сарадњу са школом за функционално образовање одраслих, коју и највећи број штићеника похађа. Сарадња са осталим образовним институцијама је на солидном нивоу, иако нема пуно штићеника који похађају друге школе. У тренутку посете двојица су похађали школу за специјално образовање по индивидуалном образовном плану. Штићеници сматрају да нема потребе да похађају ову школу, да имају веће капацитете и да се могу укључити у редовну школу.

Постојале су ситуације када је самој школи потребан упис ђака, те контактирају Завод како би испунили норму. Један страни држављанин је похађао функционално образовање одраслих у Школи „Царица Јелена“, али велики проблем представља непознавање језика. Један штићеник је похађао средњу школу моде и лепоте. У тренутку посете била су два штићеника са завршеном основном школом који нису желели да упишу средњу и за њих се планирају курсеви у сарадњи са једном невладином организацијом, која такође организује часове гитаре и информатике. Једна организација је држала часове енглеског језика, али без већег успеха с обзиром на капацитете деце, а једна је имплементирала културолошке радионице са страним држављанима. Васпитачи се труде да мотивишу штићенике да упишу средњу машинску или угоститељску школу у Нишу.

Васпитачи су у редовном контакту са разредним старешинама штићеника који похађају школу, труде се да им створе одговорност за чување књига, на тачност и редовност. Након завршетка наставе требало би да раде домаће задатке што се не дешава редовно. По завршавању средње школе на дипломи нема информација да је ђак похађао школу током боравка у Заводу.

Као што је наведено, редовно похађање школе штићеницима омогућава напредовање у третману, а уколико похађају средњу школу могу боравити у Заводу и након истека изречене мере. На пример, један штићеник ускоро пуни 18 година и напустиће Завод, али је жеља васпитача да он остане у Заводу док не заврши средњу трогодишњу школу коју тренутно похађа. Један штићеник је напунио 18 година и он ће остати у Заводу до навршене 21. године упркос чињеници да не похађа школу. Њему покушавају да нађу и обезбеде похађање курса који би га заинтересовао.

2.3.3. СТРУЧНО ОСПОСОБЉАВАЊЕ И РАДНО АНГАЖОВАЊЕ

Стручног оспособљавања и заната/курсева нема у оквиру Завода. Штићеници који су завршили основну школу могу да иду у средњу стручну школу или стручно оспособљавање. У току претходне године имали су само једног штићеника који је дошао са завршеном средњом школом. Завршио је средњу треће степену школу смер-возач грађевинских машина. Већина штићеника су одлазили на стручно оспособљавање на Народном универзитету у Нишу – смерови за куvara, конобара, молера. Курсеви трају 6 месеци. У оквиру тога имају практични рад месец дана и полагање испита за диплому/сертификат. Цена курсева је била умањена за штићенике Завода, а новац су обезбеђивали центри за социјални рад. Штићеници су одлазили на праксу редовно, а двојица су након тога радно ангажовани.

Са послодавцем је Завод остваривао комуникацију о томе какво је понашање штићеника и да ли задовољавају потребе и обавезе тог радног ангажовања. Добијали су плату у виду

свакодневних дневница и новац је даван лично штићенику, а не преко васпитача. Васпитачи су били упућени у то у смислу да штићеници не би били ускраћени за накнаду за рад. Тај новац су користили за личне потребе, а ретко се дешавало да су давали новац да се чува у виду штедње.

Штићеници не умеју да штеде за неке крупне ствари, већина новца које добију за џепарац се троши на куповину цигарета. Увек је могућ договор о томе како ће се новац трошити и на дневном нивоу и рецимо за куповину сезонске гардеробе, мобилног телефона или слично. У куповину иду сами када је у питању набавка хигијене или свакодневних жеља које имају, а за веће куповине као што је гардероба или мобилни телефон иду са васпитачем. Већина њих ипак стихијски троши новац и онај који су зарађивали али и онај који добијају за џепарац и договори о томе се не поштују од стране штићеника. Само један штићеник је успео да уштеди новац који је понео са собом по изласку из дома.

Иако васпитачи покушавају да их уче штедни и добром располагању новцем од свог џепарца као један од васпитних задатака и да се држе договора о томе, структура личности и функционисања штићеника је таква да је то јако тешко.

Рад, односно запошљавање штићеника који су стручно оспособљени није организовано на адекватан начин. Нису пријављени, без осигурања су, без заштите од повреда на раду, нису имали права на годишње одморе и слично. Уколико постоје штићеници који имају стечене услове за рад било би пожељно да се Завод ангажује са појединим фирмама које би биле подржавајуће и пружиле запошљавање на одређеним радним местима како би се штићеник што више оспособио за самосталан живот. Званичним запослењем би била и заштићена права њега као радника у складу са прописима о раду.

9.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш радно ангажовање штићеника није организовано на одговарајући начин.

РАЗЛОЗИ

Уз поштовање одговарајућег стручног избора и захтева институционалне администрације, малолетници би требало да имају могућност да бирају врсту посла који желе да обављају.

Сви заштитни национални и међународни стандарди који се примењују на дечији рад и младе раднике би требало да се односе на малолетна лица лишена слободе.

Кад год је то могуће, малолетницима треба пружити могућност да обављају плаћени рад, ако је могуће у оквиру локалне заједнице, као допуна пруженој стручној обуци, како би се повећала могућност проналажења одговарајућег запослења када се врате у своје заједнице. Врста посла би требало да буде таква да обезбеди одговарајућу обуку која ће бити од користи малолетници након пуштања на слободу. Организација и методе рада које се нуде у притворским објектима би требало да што више личе на сличан рад у заједници, како би се малолетници припремили за услове нормалног професионалног живота.

Сваки малолетник који обавља посао би требало да има право на правичну накнаду. Интереси малолетника и њиховог стручног оспособљавања не би требало да буду подређени сврси остваривање добити за притворски објект или треће лице. Део зараде малолетника би обично требало да се издваја у штедни фонд који се предаје малолетнику након пуштања на слободу.

Малолетник би требало да има право да искористи остатак те зараде за куповину артикала за своју властиту употребу или да обезбеди жртву повређену својим преступом или да то пошље својој породици или другим лицима ван притворског објекта.⁶⁵

Установе ће малолетницима обезбедити довољно рада који је стимулативан и од васпитне вредности.

Рад ће бити адекватно награђен.

Када малолетници учествују у режимским активностима у току радног времена биће награђени на исти начин као да су радили.⁶⁶

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће предузети потребне мере како би штићеници који испуњавају услове за то били радно ангажовани на плаћеним пословима.

2.3.4. СЛОБОДНО ВРЕМЕ

Собе и објекти су током дана откључани и штићеници се могу слободно кретати по Заводу. Већином слободно време проводе у дневним собама, а када је лепше време онда у дворишту или на спортском терену. Не постоје ограничења у смислу мешања васпитних група. Спортски терен користе и остала деца из комшилука те се често корисници и са њима друже.

Слободно време се користи за бављење спортским и културним активностима. У дворишту Завода постоји велики простор зеленила, једно дрвено одмориште - кућица за одмор као и клупице по дворишту. Двориште је ограђено али су могући изласци јер се капија не закључава. Штићеници проводе заједно време напољу и под повременим су надзором васпитача. Напољу су неколико сати дневно и у то време су урачунате и све активности у вези са спортом. Остатак времена им прође у обавезама одржавања хигијене простора или у школским обавезама ко их има или у учешћу у радно-окупационим радионицама. Уочено је да штићеници своје слободно време воле да проводе у разговору или игри са васпитачима, чиме указују да им је потребно друштво и структура времена.

Према званичном распореду време за слободне активности је од 13:30 - 16:00 часова и од 19:00 - 20:00 часова. Термин од 16:00 - 18:00 часова је предвиђен за учење или самостално или са васпитачем (групно или један на један), а они који не иду у школу имају и то време слободно. У термину од 19:00 часова након вечере је могуће да уз дозволу изађу из Завода и морају да се врате до 20:00 часова када се улазна врата од васпитне групе закључавају. Након тога поново од 20:00 им је слободно време до спавања. Четвртком је дозвољен излазак до 22:30 часова, суботом до 23:00 часова, а недељом је слободно време од 14:00 часова до 22:30. У терминима када им је слободно време могу да изађу из Завода уз јављање васпитачу. У дежурној књизи се води евиденција где су и када штићеници излазили из Завода. Васпитачи наводе да је време закључавања павиљона флексибилно, посебно у летњем периоду као и да су васпитачи толерантни на кашњења.

⁶⁵ Правила из Хаване, прав. 43. - 46.

⁶⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 82.

Уколико у термину слободног времена буде организована радионица од стране неке друге организације онда им се најави да знају ако хоће да присуствују.

Штићеници су у разговору навели да се лепо слажу и заједно проводе време. Дешава се повремено да неки штићеник буде искључен из групе од стране својих вршњака. Васпитачи покушавају да одрже кохезију група и увек реагују у оваквим ситуацијама.

У оквиру дневних боравака имају могућност да прате телевизијски програм, играју друштвене игре, цртају и сл. Поред тога, воле да пуштају музику и да певају. Интернет је доступан стално и тако пуштају музику преко телевизора. Постоји рачунар који могу да користе за видео игре и он се налази у једној од просторија на спрату, закључан. Штићеници наводе да не могу да га користе кад год они хоће и да нема увек интернет мреже. Васпитачи истичу да је то последица тога што се десило да је дошло до лупања и уништења делова рачунара или да их оставе да раде сатима након што изађу из просторије. Када је уништен део рачунара штићеник је добио опомену као дисциплинску меру. Сада је правило да ако хоће да користе рачунар траже од васпитача и то им се омогући уз контролу васпитача у термину када то може да испрати. Потврђују да нема добре конекције интернета али истичу да се до сада није дешавало да када траже да играју игре да им се то не дозволи.

У дневним боравцима имају могућност да гледају неке филмове и дешава се да се то планира па је гледање групно. Најчешће им васпитач сугерише који би филм гледали.

Штићеници поседују своје мобилне телефоне и преко њих се повезују на интернет те и тако имају доступан одређени садржај у слободно време. Васпитач повремено прегледа историју коришћења интернета на телевизору. Интернет им се не ограничава па се тако дешава да када крену на спавање свако остаје у својој соби са укљученим интернетом и тада пушта музику или гледа нешто. Наводе да се доста њих успављује уз музику. Наводе да они немају право да им ускрате интернет или да одузму телефон. Када је у питању вече немају механизам да их натерају да спавају кад уђу у своју собу. Васпитачи наводе да они могу да делују само саветодавно, али то не значи да ће их штићеници послушати.

Завод нема своју славу, осим обележавања Светог Саве као школске славе нису правили прославе. Тада су спремали рецитал. За празнике као што су Нова година, Божић и Васкрс имају свечанији ручак и вечеру, али нема практиковања обичаја у вези са тим. За Новогодишње празнике већина штићеника одлази кући тако да се не прави права прослава већ они који су ту организују у оквиру групе у дневном боравку праћење телевизије, пуштају музику, имају грицкалице и сокове и тако проводе празник заједно. Просторије се ките балонима, украсима и јелкама које праве кроз радионице. Поједини су добијали и дозволу да оду у град и да проведу Нову годину на тргу ако има нешто организовано. Завод не организује прославе рођендана наводећи да штићеници обично одлазе кући за те датуме. Ни пре ни после тог датума се не прославља у смислу прављења торте, свечаног ручка или нечег сличног већ се једино купи поклон или да нека сума новца као поклон за рођендан од стране Завода или неки слаткиши да почасте другаре у групи.

Штићеници су тиму НПМ навели да у Заводу немају пуно организованих активности, да су им дани постали монотони и врло јасно говоре да им је потребан додатни садржај.

Углавном се ослањају на вршњаку групу и време које проведу у њој. Одаје се утисак да су штићеници свесни непостојања јасног плана активности и чини се да и њима то смета јер имају превише слободног времена.

2.3.4.1. Спортске активности

Васпитачи стављају акценат на спортске активности као примарни начин за трошење енергије штићеника и успостављање коректних односа међу њима. Спортске активности подразумевају фудбал, стони тенис, кошарку, одбојку, вежбање у теретани на справама на отвореном, играње шаха. Активности су групне или индивидуалне и када је који штићеник заинтересован за нешто сам се јавља и то ради у своје слободно време.

Завод поседује један сто за стони тенис у просторији за радно-окупациону терапију, а у току лета га износе и напоље па ту играју. У дворишту постоји простор са појединим справама за вежбе на отвореном. Даље, користе на отвореном терен за кошарку или фудбал. Штићеници су били на обуци за тенис и добили су лопте, рекете и мрежу па користе терен и у ту сврху. Немају спортску халу за бављење било којим спортом унутра. Базен се налази у граду, постоји затворен и отворен, али ретко када се одлази. Васпитачи наводе да су у току лета прошле године само једном ишли организовано ко је хтео и да су плаћали регуларну цену карата, као грађанство јер немају никакве олакшице по том питању, а некада деца одлазе сами и без њих у своје слободно време.

опрема за спортске активности

Штићеници наводе да воле да се друже са васпитачима и да се са њима такмиче најчешће у игрању шаха, карти, домина или не љути се човече. Обично се одигра по две до три партије у току дана. Дешава се да се такмиче са васпитачима и у стоном тенису и то посебно воле. Наводе да воле спорт и воле да проводе време у томе.

Васпитачи наводе да постоје секције шаха, кошарке, стоног тениса и да је раније било и за фудбал али када има више деце, међутим те секције нису организоване у смислу одређеног термина када се баве нечим од тога већ је спорт препуштен штићеницима да се њиме баве у своје слободно време кад год то хоће. Није било организовања неких посебних спортских турнира у оквиру Завода. Сами праве договор за игру јер добро међусобно функционишу, а ако не могу да се договоре онда васпитачи интервенишу у распоређивању када ко игра. Један од васпитача је организовао раније шаховску секцију, али сада се то дешава у оно време када је он слободан, дакле нема предвиђено плански термином.

Ван Завода штићеници ретко иду на неки спорт, а у оквиру школе поједини су имали такмичење у стоном тенису и фудбалу. Било им је организовано да похађају бесплатно школу шаха у граду али је ишао само један штићеник и одустао након два и по месеца. Постоји сарадња са фудбалским клубом у граду и тренинзи су бесплатни али нико не иде. Уколико су заинтересовани за неки други спорт а плаћа се, центар за социјални рад би требало да обезбеди средства за то.

Актуелно је у Заводу штићеник чије бављење спортом је за похвалу с обзиром да се на репрезентативном нивоу бави кик боксом. Освајао је бројне награде и он се веома поноси тиме. Поред тога Завод му излази у сусрет када има одређена такмичења јер одлази уз дозволу центра за социјални рад, а током боравка у Заводу одлази бар три пута недељно на тренинге који се одржавају у граду. Њему је обезбеђено да тренира бесплатно, а тренер је у контакту са матичним васпитачем. Штићеник наводи да има добре услове за живот и тренинг и да му у томе доста помаже клуб чији је члан. Сарадњу између Завода и клуба позитивно оцењује.

Васпитачи имају индивидуализован приступ сваком штићенику и све активности које обављају са њима иако нису плански тачно предвиђене убележавају се у лист праћења. Прецизне секције и термине по данима немају али се бављење одређеним спортским активностима предвиђа планом рада сваког васпитача (радионичарских активности, креативних, психо-едукативних, рекреационих) за одговарајући месец.

Оцена васпитача је да штићеницима заинтересованост и фокусираност кратко траје, а спортским активностима се баве у слободно време, па због тога не постоји план бављења спортским активностима нити одређених секција. Васпитачи спортске активности остварују у зависности од тога када ко ради и када ко има времена што није јасна структура за штићенике и организовање њиховог слободног времена, а без обзира на то да ли ће и када ко бити заинтересован за неку спортску активност.

2.3.4.2. Културне и друге активности

Завод прибавља од старатеља на самом почетку сагласност за све културне и друге активности које се обављају ван Завода. Како наводе васпитачи, организовање или краткорочно планирање ових активности се ради уз партиципацију штићеника. Сваки васпитач планира на месечном нивоу организовање неке креативне радионице у смислу дана када ће се и шта извршити.

Те активности најчешће раде када су расположени, када имају жељу за тим и због тога нема одређеног времена за ликовне секције или радионичарски рад у стварању неких креативних продуката. Један штићеник је учествовао у конкурс за цртање ликовних радова. Спорадично је организована радионица у којој су израђивали декупажно осликавање саксија. Нема интересовања за бављење неким креативним стварима као што је обрада дрвета или нешто слично, а васпитачи наводе да штићеници јако брзо одустану од свега.

Раније је било организованог одласка у биоскоп при чему су штићеници плаћали карте, а у току прошле године није било одлазака ни у биоскоп ни у позориште, а нема података ни о томе да је Завод покушао да прибави бесплатне или снижене карте. Штићеници су самостално одлазили на цез фестивал Нишвил, а на филмски фестивал који се одржава лети у Нишу не одлазе јер је тада већина њих на распусту у својим местима.

Ликовну и музичку секцију немају. Конкретног физичког простора одређеног само за музичке, културне, ликовне секције нема.

Завод располаже са библиотеком, са око 500 наслова, али штићеници ретко читају књиге. Нема издавања књига у смислу да се упише ко је узео који наслов, па се дешавало да узму књигу и да више не знају где се налази тј. да нестају.

Васпитачи истичу да постоје радно-окупационе активности. То су радионице које су тематски осмишљене: у времену пред новогодишње празнике – праве се честитке, јелке и украси; пред васкршње празнике – фарбање пластичних/дрвених јаја, затим слагање слагалица које имају купљене, или слагање листова са одређеним едукативним садржајима као делова дрвета. У оквиру тога се повремено организује и сликање ако неко жели. Учешће је добровољно.

украси у оквиру радно-окупационих активности

Није било организованих летовања ни зимовања јер није било донација. По питању једнодневних излета организовали су их неколико у току прошле године и то из средстава Завода:

- посета спомен парку/излетиште Бубањ у октобру 2022. г;
- посета Липовачком манастиру код Алексинца у мају 2022. г;
- одлазак на планинарење у околини Нишке бање, два пута у току 2022. г.

Васпитачи наводе да су деца увек заинтересована да иду на неке излете.

Укупно гледано утисак НПМ је да штићеници имају доста слободног времена, јер им се активности организују *ad hoc*, у зависности од васпитача и расположивог времена, што није добро. Штићеници немају јасан устаљен план и структуру, што им је потребно и у организовању активности превише се значаја придаје вољи штићеника да раде или не раде нешто. Као један од проблема они сами наводе да им је у Заводу досадно и да имају доста слободног времена, па је јасна потреба са структурисанијим временом које проводе у овој установи, тако да дневне активности буду максимално испланиране.

Било би корисно да се усвоји јасан распоред активности и да се организују секције (уметничке, спортске, едукативне), у шта би и сами штићеници могли били укључени у виду исказивања жеља и интересовања. Секције не постоје као јасно оформљене са структуром рада већ се оставља на вољу штићеника. Оне се могу искористити као начин организовања слободног времена ван школе. Уколико је могуће, било би корисно опремити једну просторију савременим рачунарима, где би се штићеници обучавали за њихово коришћење. Као што је већ наведено, иако Завод располаже мањом библиотеком, штићеници је недовољно користе. Секција тог типа би могла да их заинтересује за садржаје из библиотеке. Нарочито ако се узме у обзир да већина деце не жели да настави школовање. Поред тога, било би пожељно да се културне активности у граду организују тако да је штићеницима пружена организована могућност, а не да су препуштени сами себи томе при чему посебно треба узети у обзир то да је за њих најлакше да не раде ништа и да се ни у чему не ангажују и да не умеју себи да структуришу време.

Конкретно, корисно би било да постоји план организовања слободног времена како би се штићеницима структурисало време, са одређеним мањим бројем сати сваког дана када могу обављати активности по избору. Нарочито је битно да то буде плански за викенде. Рад мора бити радионичарског типа и тематски.

Било би корисно и да се организују прославе да би се код штићеника стварали осећаји неговања породичних вредности и прихваћености.

10.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш активности штићеника у слободно време, ван школских обавеза, нису структурисане.

РАЗЛОЗИ

О активностима из правила 77 израдиће се индивидуални план у којем ће се наводити активности у којима малолетник учествује.

Циљ овог плана биће да омогући малолетницима, од почетка детенције, да на најбољи начин искористе своје време и да развију вештине и компетенције које им омогућавају да се реинтегришу у друштво.

План ће бити оријентисан на припрему малолетника за пуштање што је раније могуће и даће назнаке одговарајућих мера после пуштања.⁶⁷

Иако је недостатак сврсисходних активности штетно за сваког затвореника, оно је посебно погубно за малолетнике који имају посебну потребу за физичком активношћу и интелектуалном стимулацијом. **Малолетним затвореницима треба током целог дана обезбедити пун програм образовања, спорта, стручне обуке, рекреације и других сврсисходних активности изван ћелија.**

Физичка вежба би требало да представља важан део дневног програма малолетника. Свим малолетницима треба дозволити да редовно вежбају, најмање два сата сваког дана, од чега барем један сат, а по могућству и дуже, треба да вежбају на отвореном. Простори за вежбање на отвореном треба да буду пространи и адекватно опремљени како би малолетницима обезбедили стварну могућност физичког напрезања (нпр. бављење спортом); такође треба да садрже простор са заклоном од неповољних временских прилика.

Након пријема, за сваког малолетника треба сачинити индивидуализован план, утврђујући циљеве, временски оквир и средства помоћу којих те циљеве треба остварити како би се најбоље искористило време које дати малолетник проводи у центру за притвор и како би се развијале вештине и компетенције које му помажу у поновној интеграцији у друштво.⁶⁸

ЦПТ препоручује да власти Уједињеног Краљевства предузму конкретне кораке за побољшање режима за малолетне затворенике у Кукхем Вуду; треба уклонити препреке за похађање наставе или других сврсисходних активности на дневној бази. Општи циљ би требало да буде да се свим малолетницима понуди редован режим од најмање осам сати ван ћелије, ангажованих у сврсисходним активностима.⁶⁹

ЦПТ понавља своју препоруку да власти Северне Македоније предузму неопходне кораке како би осигурале да се свим малолетницима лишеним слободе понуди комплетан програм образовања, спорта, стручног оспособљавања, рекреације и других сврсисходних и структурираних активности прилагођених њиховим индивидуалним потребама и намењених испуњавању функција личног и друштвеног развоја, рехабилитације и припреме за пуштање на слободу, у светлу Европских правила за малолетне преступнике. Физичко васпитање би требало да буде важан део тог програма и у том погледу треба хитно предузети кораке да се обезбеде лопте за вежбање фудбала и кошарке, као и да се сала опреми са више справа за вежбање и поправи стонотениска гарнитура.⁷⁰

ЦПТ препоручује да се предузму мере како би се обезбедило да се недељним планирањем управља на такав начин да се младима нуди најмање два сата на отвореном сваког дана, било у организованој спортској активности или у слободном времену напољу. Поред тога, треба ревидирати распоред викенда како би се осигурало да се сваког дана малолетницима нуде неке структуриране активности.⁷¹

Заводска мера упућивања у васпитну установу извршава се у установи која обезбеђује смештај и задовољавање васпитних, здравствених, образовних, спортских и других развојних потреба малолетника.⁷²

⁶⁷ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 79.1. – 79.3.

⁶⁸ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 107. – 109.

⁶⁹ Уједињено Краљевство: Посета ЦПТ 2016. год, ЦПТ/Инф (2017) 9, пар. 90.

⁷⁰ Северна Македонија: Посета ЦПТ 2019. год, ЦПТ/Инф (2021) 8, пар. 110.

⁷¹ Уједињено Краљевство: Посета ЦПТ 2019. год, ЦПТ/Инф (2020) 18, пар. 178.

⁷² Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 120.

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће успоставити план спортских, културних и других активности штићеника ван школских обавеза, у циљу планског организовања њиховог слободног времена и обезбеђивања што потпунијег програма сврсисходних активности.

2.3.5. ИНФОРМИСАЊЕ

Штићеници имају могућност коришћења мобилних телефона и бежичне интернет конекције. Имају неограничен приступ интернету и нема правила ни по питању одношења мобилних телефона у школу ни по питању одлазака на спавање. Васпитачи имају могућност да контролишу повремено садржај који штићеници користе на интернету јер не постоји блокада за било какве сајтове. То увек раде у присуству штићеника, по сопственом нахођењу или након одређених сазнања. **Са њима се често прича на тему злоупотребе интернета и опасностима што је за похвалу.**

У свакој васпитној групи у дневном боравку могу да заједно прате телевизијски програм. По питању штампе не добијају нити купују било какве новине за децу. Неко од васпитача може да донесе неки едукативни часопис, што и раде.

2.3.6. КОНТАКТ СА СПОЉНИМ СВЕТОМ

Током боравка у Заводу штићеници могу бити у редовном контакту са блиским особама. Контакт са спољним светом се подстиче, али се у пракси дешава да и немају пуно људи осим сродника са којима контактирају. Матични васпитачи су дужни и обавештавају родитеље, старатеље или водитеље случаја о већим изменама или их контактирају уколико су потребне неке сагласности. Код одређеног броја штићеника се дешава да их родитељи или старатељи не контактирају.

У Заводу постоји могућност слања писама од стране штићеника, о трошку Завода, али ретко постоји таква размена.

По питању пакета нема ограничења килаже, постоје ограничења да не могу да се примају ствари које су кварљиве, али тога у пракси није било. Ствари морају бити запаковане куповно, гардероба се може примити. Пакете могу слати родитељи или старатељи те ретко има злоупотребе. Није било одузимања или враћања пакета с обзиром да је унапред речено шта не може да се шаље. Пакети се отварају у присуству штићеника и сачињава се записник. Могу да приме и личне ствари и ствари за собу. Телевизори у собама нису дозвољени.

Центри за социјални рад не шаљу пакете већ новац. Новац за потребе штићеника се уплаћује путем поште на адресу Завода и новац подиже васпитач и даје штићенику. То су обично једнократне уплате које су наменске. Штићеници наводе да су ситуације када им центри уплаћују новац ретке, осим за наменске потребе (нпр. за потребе нове гардеробе).

Не постоји устаљена пракса са центрима око уплата новца за потребе штићеника и најчешћи разлог за непризнавање права на једнократну новчану помоћ им усмено наводе да немају право на то док не буде неке промене у понашању. Не постоји ни устаљена пракса везана за финансијску подршку приликом отпуста. Штићеници ретко када и при пријему доносе неки новац који им центар обезбеди. Све зависи од центра, са појединим као што је на пример Бечеј су имали одличну сарадњу.

По питању посета, Завод од центара добија списак особа којима су посете дозвољене и они чувају ту евиденцију у досијеима, а уколико се појави ненајављена посета обавештавају центар и поступају даље у договору са њима. У већини случајева у питању су посете ближих сродника. Посете су обавезно најављене, а време посете није ограничено у одређеним интервалима. Посета се најављује бар дан раније и одобрава од васпитача и директора за термин. Имају могућност да поједине посетиоце угосте у Заводу и по цео дан. Иначе су посете врло ретке, најчешће долазе родитељи и током целокупног боравка у Заводу просек је 5 посета које штићеник има. Неки немају ни једну посету током боравка. Дешава се да имају само телефонске контакте или да неко од сродника дође само да донесе пакет и да се поздраве и оду без задржавања. **Похвално је то што Завод излази у сусрет посетама у усклађивању времена са околностима, што је у интересу штићеника.**

Штићеници време са посетиоцима проводе у просторијама Завода, могу да одлазе и ван Завода, а на самом почетку посете се обави разговор између запосленог и посетиоца. Посете се бележе у Лист праћења детета и у књигу посета – ко је дошао и у ком термину од – до. Поред тога бележи и сваки васпитач у свом дневнику рада и у дежурној књизи. Не постоји уређена просторија само за посете већ се оне одвијају или у дневном боравку васпитне групе којој припада штићеник или у његовој соби.

Имају правило да бивши штићеници Завода и другови и другарице штићеника не могу да улазе у просторије васпитних група, али могу да буду са њима у дворишту или у дежурној канцеларији. Такође, девојке штићеника не могу да улазе у просторије ни у собе.

Сви штићеници уз одобрење свог центра имају и могућност да иду кући на викенд, рођендане, празнике или распуст. Центри одлучују о трајању оваквих одсуства. Најчешће је то викенд односно два дана или 10 дана за васкршње празнике. Лети добијају до 30 дана одсуствовања из Завода. Штићеник пише молбу уз помоћ васпитача, а ако је васпитач сагласан молба се предаје на педагошко веће Завода који подноси захтев центру на одобрење. Одрасла особа, родитељ, старатељ, сродник долазе по њих или иду сами аутобусом где их чекају и то лице је у обавези да обавести Завод о преузимању и касније враћању штићеника у Завод.

Штићеници имају могућност да комуницирају путем својих мобилних телефона осим ако не постоји нека забрана од надлежног центра да користи мобилни док је у установи и не контролише се са ким комуницирају. Када изразе жељу да неког позову могу то да учине и са службеног броја неког од радника или са фиксног телефона Завода. Тада ако изразе жељу да остану сами у канцеларији током разговора запослени изађу. Дешавало се да се посвађају са неким и да тада бацају телефоне и вређају и онда је васпитач присутан да смири и контролише ситуацију.

2.3.7. ВЕРСКА ПРАВА

Штићеници се ретко када изјашњавају о потреби да практикују своју вероисповест, тако да не обележавају верске празнике. Ретко се дешавало да је штићеник тражио разговор са свештеником, али десило у неколико наврата када су тражили да оду у цркву и то су и урадили.

Завод нема своју славу, а обележава само школску славу Светог Саву јер је ту раније била школа па су наставили са тим и тада имају церемонију ломљења колача. Свештеник не долази. Не обележавају се верски празници као што су Божић, Васкрс и други, на неки посебан начин. Васпитачи истичу да имају само бољи ручак или вечеру. Штићеници се уче правилима и обредима само када сами траже, не врши се обичајно обележавање. Кухиња може да фарба јаја која добијају за оброк.

Када су присутни штићеници исламске вероисповести поштује се Рамазан и правила у вези са исхраном и практиковањем клањања.

Приликом разврставања по собама вероисповест се не узима као критеријум. Било је раније штићеника муслиманске и католичке вероисповести, али никада на ову тему није постојао проблем.

2.3.8. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА

Штићеници се међусобно не раздвајају, прихватају једни друге и нема никаквих подела међу њима по основу националности или верске припадности.

У Заводу је већина штићеника ромске националности. Приликом разговора са њима није запажено издвајање или било који облик насиља на основу националности.

У Заводу у тренутку посете није било девојчица, а могућ је пријем само девојчица страних држављанки, за остале категорије примају се само дечаки. Када су биле присутне девојчице оне су биле смештене у посебно одвојеним смештајним јединицама у приземљу зграде.

Није било штићеника који су имали неку врсту телесног инвалидитета. Зграда Завода и није прилагођена за кретање лица која имају тешкоће у ходању или користе инвалидска колица. Нема ни штићеника са умереним и тежим менталним сметњама, што то је и контра индикација за пријем. Штићеници са лакшим менталним сметњама се примају и похађају прилагођени програм у школама. Тренутно их има троје.

Нису имали ситуација да се неко декларативно изјашњавао да припада ЛГБТИ популацији, а нису ни приметили да постоје такве информације међу штићеницима.

У току претходне године кроз Завод је прошло 44 страних држављана без пратње. Капацитет је за максимум 10 лица, а обично их на смештају буде до седам. Страни држављани су били упућивани од стране привремених старатеља из центара за социјални рад, а потом се за старатеља поставља васпитач Завода. Завод је установа отвореног типа и страни држављани, који углавном припадају избегличкој и мигрантској популацији, ово

користе како би покушали да наставе свој пут ка развијенијим земљама. У пракси постоји неформални договор да добијају одређени рок у ком се могу вратити у Завод уколико им пропадне план преласка границе. Они се у Заводу задржавају обично од два до шест месеци, а био је и један штићеник који је боравио у Заводу дуже од годину дана.

Са њима доста раде и невладине организације и истакнута је одлична сарадња са Високим комесаријатом Уједињених нација за избеглице (УНХЦР). Принудног удаљења није скоро било. Такође, они током боравка у Заводу нису подносили захтеве за азил.

Однос ове популације у односу на остале штићенике зависи од тренутне структуре или карактеристика. Када је било више страних држављана, осталим штићеницима је требало времена да их прихвате. Тада су, на пример, практиковали размак од 15 минута у трпезарији за оброке и по сатници су се организовали када ко користи спортски терен да би се избегли проблеми. У почетку је било туча и провокација. Сада је овај однос углавном коректан, а последњи инцидент у виду туче се десио 2021. године. Раније се дешавало и да су штићеници искоришћавали стране држављане за новац, да су им одузимали телефоне и сл. Сада нема тих проблема и међусобна адаптација је боља, нарочито јер их је мање него раније.

2.4. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

2.4.1. ОРГАНИЗАЦИЈА И ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

На пријему у установу, а као саставни део документације, за штићенике се прибавља извештај о обавезном здравственом прегледу, који се обавља ван институције. У зависности од стања самог штићеника, достављају се налази лекара опште праксе, стоматолога, психијатра, интернисте, лабораторијски извештаји, као и извештаји других лекара специјалиста (ОРЛ, пулмолог...). Ти прегледи се обављају у Дому здравља и Клиничком центру у Нишу.

У самом Заводу нису омогућени здравствени прегледи, па ни у оквиру систематизације радних места нема предвиђених радних места за лекаре ни друго медицинско особље. Штићеници могу да се пријаве за преглед лекара код својих васпитача и на прегледе одлазе у пратњи стручних радника Завода (углавном васпитача).

11.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш није ангажовано здравствено особље.

РАЗЛОЗИ

Делегација је информисана да се пре пријема малолетници одводе у центар за здравствену заштиту (дом здравља) на преглед. По добијеним информацијама, изгледа да нема проблема са остваривањем специјализованих услуга у спољним болницама.

Ипак, по мишљењу ЦПТ, Васпитни завод за малолетнике Ниш имао би корист од свакодневног присуства медицинске сестре/техничара, који би између осталог могли да врше преглед новопримљених корисника, осигурају поверљивост медицинске документације (што није било

испоштовано у време посете), примају захтеве за медицинску помоћ, администрирају лекове који се издају на рецепт. ЦПТ препоручује да се предузму кораци којима ће се осигурати редовно свакодневно присуство медицинске сестре/техничара у овој установи.⁷³

У Дому Радовић је укупно 25 запослених. Шест неговатеља ради искључиво за Мали групни дом, седам васпитача је интервенисало у СГХ-у као и у јединици за децу у стамбеној заштити. Ниједно здравствено особље, медицинска сестра или лекар, није директно запослено у дому. Број васпитача није довољан да обезбеди свакодневно присуство на одељењу и да пружи потпуно индивидуализовану негу штићеницима. Дому би такође било потребно редовно присуство медицинске сестре како би се обезбедило стално праћење здравља и правилно управљање медицинском документацијом и плановима лечења штићеника.

Комитет препоручује да српске власти предузму кораке за повећање броја запослених у оба дома, у светлу горе наведених напомена. Конкретно, број радних терапеута и неговатеља треба повећати у оба дома како би се обезбедила индивидуализована нега, а медицинска сестра треба редовно бити присутна у Дому Радовић.⁷⁴

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће предузети потребне мере како би обезбедио редовно присуство здравствених радника, који ће обављати медицински скрининг свих новопридошлих штићеника, примати захтеве за лекарске прегледе, обезбеђивати набавку и поделу терапије, чувати медицинску документацију и надzirати опште хигијенске услове.

Завод је скромно опремљен медицинском опремом, што је и разумљиво због непостојања стручног кадра. Од опреме имају прибор за прву помоћ, апарат за притисак и топломере.

Завод нема стационар, амбуланту, стоматолошку ординацију ни апотеку. Од просторија које се користе у медицинске сврхе имају само собу за изолацију коју су користили током значајнијег ширења заразне болести COVID-19. Та просторија се налази у приземљу павиљона бр. 1 и ни по чему се не разликује од соба за спавање осим што је издвојена, те је могуће ограничити приступ, а на прозорима се налазе решетке. Штићеници су пре уласка у васпитну групу смештани у ову просторију/карантин у трајању од 3 дана и то ако нису имали негативан тест на присуство вируса.

просторија за изолацију

⁷³ Србија: Посета 2011, пар. 152.

⁷⁴ Србија: Посета ЦПТ 2021. год, ЦПТ/Инф (2022) 03, пар. 170.

Стручни радници и штићеници су се изјаснили да се ова просторија користила само за изолацију у контексту заразне болести и да јој је то била једина функција.

Укупан број лекарских прегледа у току године се креће од 30 до 50. Овај број варира од године до године и групе штићеника која је на смештају. Болничко лечење се обавља у КЦ Ниш и током 2022. године су била 2 таква случаја. Хоспитализација није дуго трајала, по неколико дана, а узроци су били неуролошки и реуматолошки проблеми.

Нема евидентираних случајева прекида нежељене трудноће. Као установа се баве едукацијом на тему заштите репродуктивног здравља, а едукација тј. радионице и индивидуални и групни разговори се дешавају када стручни радници препознају потребу за тим.

Штићеници добијају релевантне информације везане за сам процес њиховог лечења, сви извештаји лекара се налазе у досијеима и они имају увид у ту документацију сваки пут када за тим изразе потребу. Не добијају примерак здравствене документације за себе, већ им се све чува на једном месту. Процедура је таква да старатељ даје сагласност за одређени третман, а васпитачи врше поделу терапија. Такође, васпитачи подижу преписане лекове. Штићеници могу да одлуче да ли ће се лечити или не.

2.4.2. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Завод не третира болести зависности па немају развијен програм лечења. Ово представља велики недостатак јер већина штићеника злоупотребљава психоактивне супстанце (углавном марихуану). Иако је ова информација добро позната стручним радницима Завода одаје се утисак да се сви покушаји да им се помогне заустављају на спорадичним саветима. Стручни радници су навели проблем немогућности озбиљнијег санкционисања јер је Завод препознат као последње место на којем штићеници могу да бораве, али је јасан недостатак превентивних и едукативних активности на ову тему.

Јасно је да је потребно много више пажње усмерити на превенцију злоупотребе психоактивних супстанци, укључујући индивидуалне програме лечења и мотивациони рад да се штићеници ангажују у одговарајућим терапијама. Да би третман био ефикасан, као и да би се спречило да се материјализују други индивидуално идентификовани ризици (нпр. ризик да постану предмет експлоатације или део криминогеног друштва), Завод би требало да примењује неопходна педагошка средства за заштиту штићеника под његовом одговорношћу, с обзиром да право штићеника на физички интегритет, укључујући и штету проузроковану конзумирањем психоактивних супстанци, мора бити делотворно заштићено.

12.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш се не спроводе програми лечења од зависности и превенције злоупотребе психоактивних супстанци.

РАЗЛОЗИ

Установе детенције за малолетнике би требало да усвоје специјализоване превентивне и рехабилитационе програме од злоупотребе дрога којима управља квалификовано особље. Ови програми треба да буду прилагођени узрасту, полу и другим захтевима малолетника о којима је реч, а установе и службе за детоксикацију и услуге са обученим особљем би требало да буду доступне малолетницима зависним од дроге или алкохола.⁷⁵

Посебна пажња ће се посветити потребама зависника од дрога и алкохола.

Режим активности ће имати за циљ образовање, лични и друштвени развој, стручно оспособљавање, рехабилитацију и припрему за отпуст. То може укључивати терапију зависности.⁷⁶

Такође је добро познато да притворени малолетници показују склоност ка ризичном понашању, посебно у погледу дрога, алкохола и сексуалних поступака, као и да је код њих већа вероватноћа намерног самоповређивања. Као последица тога, у сваком центру за притвор малолетника требало би да постоји свеобухватна стратегија бављења проблемом болести зависности (укључујући превенцију и лечење) и спречавања самоповређивања и самоубиства. Здравствена едукација о преносивим болестима још је један важан елемент програма превентивне здравствене заштите. О малолетницима са проблемима везаним за ментално здравље треба да се брину психијатри и психолози специјализовани за ментално здравље деце и адолесцената.⁷⁷

Нарочито у погледу зависности од дрога, велика већина малолетника је већ стигла у установе са историјом злоупотребе дрога. Један или неколико чланова особља у свакој од установа прошли су обуку о питањима злоупотребе супстанци, неки малолетници су лечени због поремећаја злоупотребе супстанци у амбулантама, а вршени су тестови урина и претреси соба због сумње на дрогу.

Међутим, многи малолетници (углавном у стандардном режиму и јединицама за захтевну негу) су наставили да користе дрогу током боравка у школама. Директори обе установе и Министарство за социјална питања и здравље били су свесни и озбиљно забринути за овај проблем (видети став 110). Конкретно, у Саирили, где је многим малолетницима тек недавно било дозвољено да напусте просторије без пратње – и где су малолетници могли да стигну до оближњег града у своје слободно време – запослени су се плашили непосредног пораста злоупотребе дроге код малолетника. Очигледно, многи малолетници су били превише рањиви да би се слободно кретали ван установе јер им је био потребан дужи период без дрога да би било какво лечење зависности имало одржив ефекат.

Упркос тој ситуацији, установе нису имале ефикасна средства да спрече малолетницима практично несметан приступ тржишту дроге, јер су многи малолетници могли да напусте простор школе без пратње (види став 118). Само социјални радник у матичној општини малолетника могао је да уведе дужа ограничења кретања (изнад 7 и до 30 дана), или смештај у

⁷⁵ Правила из Хаване, прав. 54.

⁷⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 73. ц. и 77. г.

⁷⁷ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 116.

безбеднију јединицу за специјалну негу (која је ретко имала слободна места). У том погледу се такође позива на ставове 117 и 115.

Да сумирамо, јасно је да је потребно много више пажње усмерити на лечење зависности од дрога у обе установе, укључујући индивидуалне програме лечења и мотивациони рад да се малолетници ангажују у одговарајућим терапијама. Штавише, да би третман наркоманије био ефикасан, као и да би се спречило да се материјализују други индивидуално идентификовани ризици за малолетнике (нпр. ризик да постану предмет сексуалне експлоатације), школама се морају обезбедити неопходна педагошка средства за заштиту малолетника под њиховом одговорношћу. С тим у вези, ЦПТ жели да истакне да су власти дужне да обезбеде да право малолетника на физички интегритет буде делотворно заштићено (укључујући и штету проузроковану конзумирањем дрога или од стране других особа).

ЦПТ препоручује да финске власти предузму неопходне мере, укључујући и на законодавном нивоу, како би осигурале да:

- у државним резиденцијалним школама Саурила и Сипола (и, по потреби, у другим установама за заменску бригу о малолетницима) повећани нагласак на лечење зависности од дрога, укључујући индивидуалне програме лечења и мотивациони рад на укључивању малолетника у одговарајуће терапије;

- установама за заменску бригу обезбеде се ефикасна средства за заштиту малолетника под њиховом бригом од штете изазване употребом дрога, сексуалном експлоатацијом или умешаношћу у криминалне активности.

Комитет даље верује да ће ове пуне бити узете у обзир у контексту текуће реформе служби за заштиту деце.

ЦПТ жели да буде обавештен у року од три месеца о предвиђеним мерама.⁷⁸

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће спроводити програме лечења од зависности и превенције злоупотребе психоактивних супстанци.

Не постоји процедура у случају штрајка глађу и до сада није било таквог случаја. Поред тога не постоји ни процедура у случају смрти. Ни таквих случајева није било. Клинички центар Ниш је примарна установа за лечење корисника са менталним сметњама.

Што се тиче повреда обавезан је лекарски преглед након таквих инцидентних ситуација, а о томе се води евиденција која од информација садржи тип и степен повреде. Завод се у потпуности ослања на налазе лекара ван установе. Процедура у случајевима насилних повреда је таква да се одмах контактирају полиција и хитна помоћ.

Самоповређивања је било три у току 2022. год: посекотина бријачем, гребање руку парчићем стакла и претња сечењем. Разлози самоповређивања су се у првом случају односили на реакцију штићеника на забране, односно мотив је био привлачење пажње, у другом случају је такође оцењено да је било у сврху привлачења пажње, а реч је о штићенику са менталним сметњама које нису биле познате на пријему и који је након налаза психијатра премештен у Дом за децу и омладину ометену у развоју Ветерник, а у трећем је штићеник био малтретиран од стране других штићеника, о чему запослени нису имали сазнања.

⁷⁸ Финска: Посета ЦПТ 2020. год, CPT/Inf (2021) 7, пар. 121. и 122.

Не постоји посебан програм третмана тих ситуација, већ васпитачи само саветодавно појачају рад након инцидената и воде редовно код психијатра.

13.

УТВРЂЕНО

У ЗВО Ниш се не спроводе програми превенције самоповређивања и самоубиства.

РАЗЛОЗИ

Развијаће се и примењивати посебне политике за спречавање самоубиства и самоповређивања малолетника, посебно током почетног периода њихове детенције, сегрегације и других признатих периода високог ризика.⁷⁹

Такође је добро познато да притворени малолетници показују склоност ка ризичном понашању, посебно у погледу дрога, алкохола и сексуалних поступака, као и да је код њих већа вероватноћа намерног самоповређивања. Као последица тога, у сваком центру за притвор малолетника требало би да постоји свеобухватна стратегија бављења проблемом болести зависности (укључујући превенцију и лечење) и спречавања самоповређивања и самоубиства. Здравствена едукација о преносивим болестима још је један важан елемент програма превентивне здравствене заштите. О малолетницима са проблемима везаним за ментално здравље треба да се брину психијатри и психолози специјализовани за ментално здравље деце и адолесцената.⁸⁰

Што се тиче процедура за превенцију суицида, делегација је обавештена о недавном самоубиству - у марту 2015. године, у одељењу појачаног надзора. Увидом у документацију и постојеће процедуре, откривено је да постоји ограничена свест о превенцији самоубиства од стране како затворског, тако и медицинског особља, а такође не постоје ни процедуре за превенцију суицида. Превенција суицида, укључујући и идентификацију особа под ризиком, не би требало да се ослања искључиво на медицинско особље. Сво затворско особље које долази у контакт са затвореницима - а нарочито особље које ради на пријемним јединицама - требало би да буде обучено да препозна показатеље ризика од самоубиства. С тим у вези, треба приметити да су период непосредно пре и после суђења, а у неким случајевима и пре отпуштања из затвора, повезани са повећаним ризиком од самоубиства.

Комитет такође сматра да је неопходно да се свака смрт затвореника темељно истражи (да се утврди, између осталог, узрок смрти, чињенице које су довеле до смрти, укључујући и факторе који су томе допринели, и да ли је смрт могла бити спречена). Даље, кад год неко умре у затвору (или убрзо након трансфера из затвора), требало би спровести аутопсију, а затворска управа и медицинско особље треба да буду обавештени о исходу.

Коначно, треба спровести анализу сваке смрти у затвору како би се утврдило да ли се нешто може научити из тога.

Комитет препоручује да српске власти ураде нацрт свеобухватне политике превенције суицида у Казнено-поправном заводу за малолетнике у Ваљевоу, као и у другим затворским установама у Србији. Осим тога, управа затвора, укључујући и начелника здравственог центра, треба да обезбеди да постоји адекватна свест о превенцији самоубиства међу свим запосленима и да постоје одговарајуће процедуре. Такође треба предузети одговарајуће кораке како би се омогућио несметан проток информација у оквиру једне установе о особама које су идентификоване као

⁷⁹ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 70.2.

⁸⁰ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 116.

особе под ризиком. Све особе које су идентификоване као потенцијално под ризиком би требало да буду под надзором и требало би да имају саветовања, подршку и одговарајуће друштво. Даље, Комитет препоручује да органи српских власти омогуће да се свака смрт у затвореништву истражи од стране независног тела.⁸¹

Здравствено особље је водило посебан регистар инцидената самоповређивања. Делегација ЦПТ је приметила да је дошло до значајног пораста – 80 инцидената – 2012. године, након чега је уследио импресиван пад од: 36 случајева у 2013; 10 у 2014; 4 у 2015, 1 у 2016. и 3 у прва три месеца 2017. Такав развој догађаја треба поздравити. Међутим, чини се да није било анализе овог феномена у циљу разумевања основних разлога за то и спречавања даљег повећања инцидената самоповређивања у будућности; нити је постојала било каква политика или пракса о томе како се носити са самоповређивањем, што је изгледа било препуштено нахођењу затворског особља. ЦПТ позива хрватске власти да уведу јасну и свеобухватну политику поступања са самоповређивањем, која би требала укључивати процес анализе и рефлексije у погледу података о случајевима самоповређивања малолетника у притвору. Комитет би поздравио запажања хрватских власти о овом питању.⁸²

Занемаривање обухвата и пропуст у обављању правилног надзора и заштите корисника од повређивања и самоповређивања.⁸³

ПРЕПОРУКА

ЗВО Ниш ће спроводити програм превенције самоповређивања и самоубиства.

У Извештају о посети ЗВДО Књажевац НПМ је већ указао Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да је актом којим ће се прописати начин и ближи услови поступања установе у инцидентним ситуацијама потребно посебно уредити поступање у случајевима самоповређивања, смртних случајева, одбијања хране или воде и других облика угрожавања живота и здравља штићеника.⁸⁴

2.4.3. ЗДРАВСТВЕНИ НАДЗОР

Завод је у потпуности ослоњен на стручне медицинске раднике који раде ван установе. Терапије одређују лекари који раде ван установе и на овај директно учествују у утврђивању и спровођењу програма поступања. У случајевима физичких повреда (ломова, уганућа, истегнућа) физијатар даје препоруке у вези са физичким активностима. Уколико су теже повреде он одређује и физикалну терапију, која се спроводи ван Завода. Такође, у утврђивање и спровођење програма поступања је укључен и нутрициониста који контролише исхрану и даје препоруке, посебно за штићенике који су на терапији и имају здравствене проблеме (најчешће дијабетес).

Завод не организује систематске прегледе штићеника. Извештаји о психичком стању нису део извештаја који се доставља судији за малолетнике. Завод је имао случај прекида извршења васпитне мере због болести штићеника, када је кориснику изречена мера

⁸¹ Србија: Посета ЦПТ 2015. год, СРТ/Inf (2016) 21, пар 144.

⁸² Хрватска: Посета ЦПТ 2017, СРТ/Inf (2018) 44, Ц. Васпитни завод у Туропољу, пар. 85.

⁸³ Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 20. ст. 5.

⁸⁴ Извештај о посети Заводу за васпитање деце и омладине Књажевац, бр. 414-13/22 од 27. јула 2022. год, Поглавље 2.4.2. Посебни аспекти здравствене заштите.

обавезног лечења. Стручни радници наводе да то није честа ситуација и да су последњи случај имали пре много година.

14.

УТВРЂЕНО У ЗВО Ниш се не обављају систематски здравствени прегледи штићеника.
РАЗЛОЗИ <i>Сваки малолетник ће добити адекватну медицинску негу, како превентивну тако и куративну, укључујући стоматолошку, офталмолошку и менталну здравствену заштиту, као и фармацеутске производе и посебне дијете како је медицински индиковано.⁸⁵</i> <i>Малолетницима ће се пружити превентивна здравствена заштита и здравствено васпитање. Здравствена заштита у установама за малолетнике неће бити ограничена на лечење болесних пацијената, већ ће се проширити на социјалну и превентивну медицину и надзор над исхраном.⁸⁶</i> <i>Да би се обезбедило спровођење ових принципа и права, следеће смернице и стандарди би требало да буду узети у обзир:</i> ... <i>приоритет треба дати физичком и менталном здрављу детета и његовом потпуном, хармоничном развоју као битних услова за успех плана неге;</i> ...⁸⁷ <i>Малолетници према којима се извршава заводска васпитна мера или казна малолетничког затвора подвргавају се најмање једанпут годишње систематском прегледу од стране одговарајуће здравствене установе.</i> <i>Најмање два пута годишње саставља се извештај о психичком стању малолетника и доставља судији за малолетнике суда који је судио у првом степену и који врши надзор, односно има увид над извршењем кривичне санкције из става 1. овог члана.⁸⁸</i>
ПРЕПОРУКА ЗВО Ниш ће обезбедити редовне систематске здравствене прегледе штићеника. Извештаји о психичком стању штићеника на издржавању васпитне мере ће се редовно достављати судији за малолетнике надлежног суда.

Лекари не контролишу услове смештаја ни хигијену, а санитарна инспекција контролише хигијену и санитарне услове у Заводу Такође, осим ситуација када нутрициониста дефинише исхрану услед здравственог стања (најчешће дијабетес), лекари не контролишу квалитет исхране.

⁸⁵ Правила из Хаване, прав. 49.

⁸⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 71. и 75.

⁸⁷ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Смернице и стандарди квалитета.

⁸⁸ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 90.

2.5. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ није примио ниједну информацију о случајевима физичког или психичког насиља према штићеницима у Заводу. Они о већини запослених говоре лепим речима и не наводе ни случајеве било каквих других облика кршења њихових права. Страни држављани такође нису навели ниједан инцидент ни проблем током њиховог боравка у установи. Један од њих се у Завод вратио са видљивим повредама, које је задобио приликом покушаја преласка државне границе, они су саниране, али овај штићеник није пружио тиму НПМ додатне информације о овом догађају и истакао је да нема примедби на поступање према њему у Заводу.

Према службеним наводима, управа Завода није примала притужбе штићеника на злостављање.

Штићеници у разговору са тимом НПМ на јасан и недвосмислен начин говоре о одређеним проблемима које имају. Врло јасно констатују да се у свим оваквим установама лоше живи, али да је у њима ситуација знатно боља од оне коју би имали у срединама из којих долазе. Наводили су проблеме које имају у локалној заједници у Нишу јер су неретко повезани за крађама, скитничењем, продајом наркотика и физичким конфликтима које имају са другом децом, у највећој мери, у школама.